

Seria U 2 : Filologie – Română

GALAȚI

2013

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Școala doctorală de Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

CANON ȘI ANTICANON ÎN DRAMATURGIA LUI MARIN SORESCU

**Conducător științific,
Prof univ.dr. DOINIȚA MILEA**

**Doctorand,
Ilisei (Crihană) Elena Luminița**

Canon și anticanon în dramaturgia lui Marin Sorescu

Cuprins.....	3
Argument.....	6
I. Frontiere culturale postbelice.....	11
I.1. Crizele epocii postbelice și maladiile spiritului contemporan. Ecouri în miscelaneele lui Marin Sorescu.....	11
I. 1. 1. Oglinzi conceptuale.....	11
I. 1. 2. Modernitate și postmodernitate. Vârstele și crizele lumii postbelice.....	12
I. 1. 3. Neomodernismul între „rădăcină” și „rizom”.....	23
I.1.4.O „bătălie culturală” românească și un armistițiu: Neomodernism vs. Postmodernism.....	28
I. 1. 5. Marin Sorescu despre fețele epocii postbelice.....	34
I. 2. Spațiul literar românesc șaizecist între orbirea lui Oedip și curajul lui Hector.....	38
I. 2. 1. De la realismul socialist la umanism în concepția artistică a lui Marin Sorescu.....	38
I. 2. 1. O cultură în criză și -ismele sale.....	39
I. 2. 2. Realism și umanism – multiplicarea conceptelor și confiscarea lor ideologică. Reflectarea lor în opera lui Marin Sorescu.....	43
I. 2. 3. Protocronismul, un compromis et(n)ic șaizecist.....	55
I. 2. 4. Considerații despre metodele de creație în publicistica soresciană.....	58
I. 3. Teatrul la 1968: începutul „epocii de sinteză” și fisura canonică soresciană..	62
I. 3. 1. Anul 1968: revoluție și restaurație.....	62
I. 3. 2. Revista <i>Teatru</i> – oglindă a epocii.....	65
I. 3. 3. Debutul dramatic al lui Marin Sorescu. Ochiul vigilent deschis spre cinematografie.....	71
I. 4. Omul dublu al comunismului și măștile soresciene.....	73
I. 4. 1. Masca și „gândirea captivă”.....	74
I. 4. 2. O privire psihanalitică asupra măștii și a dedublării.....	79
II. Marin Sorescu și „bătăliile canonice”.....	84
II.1. Marin Sorescu – obsesia totalității și depășirea canonului.....	84
II.1.1. Prolegomene la canonul literar postbelic.....	84
II.1.2. Mitul lui Gyges și canonul postbelic.....	87
II.1.3. Piramida canonică și „curenții” ei.....	87
II.1.4.Bătălia canonică postdecembristă.....	92
II.1.5. Există un canon dramaturgic autohton?.....	100
II.1.6. Tensiuni canonice pe scena postdecembristă.....	104
II. 2. Anxietățile canonice după Harold Bloom și (anti)canonicitatea lui Marin Sorescu.....	107
II. 2. 1. <i>Canonul Occidental</i> și canonul național românesc.....	107
II. 2. 2. Marin Sorescu reevaluat: asumarea canonului șaizecist și îndepărtarea de „totalitarismul elitelor” postdecembriste.....	113
II. 2. 3. Marin Sorescu și contiguitatea modelelor dramatice.....	116
II. 3. Canonul utopismului și distopicul în teatrul sorescian.....	135
II. 3. 1. Utopismul, componentă a canonului literar.....	141
II. 3. 2. Teatrul sorescian distopic.....	146

II. 3. 3. „Descifrarea viitorului” și utopia comunistă.....	151
II. 4. Suferința „la puterea lov” sau a fi scriitor în canonul șaizecist.....	153
II. 4. 1. “Doamne, că n-oi fi lov?.....	153
II. 4. 2. Concurență și „adaptare la vid”.....	154
II. 4. 3. Programul Iowa și efectul aripii de fluture al spiritului democratic american.....	163
II. 4. 4. <i>Ușor cu pianul pe scări...</i> în tranziție.....	169
II. 5. Rezistență prin cultură sau disidență „cu voie de la miliție”?	172
II. 5. 1. Intelectualul român – un fluture pe lampă.....	172
II. 5. 2. Rezistența prin cultură – hățșuri conceptuale.....	174
II. 5. 3. Repere soresciene ale opoziției, disidenței și rezistenței.....	183
II. 5. 4. Marin Sorescu și aparatul opresiv al statului comunist.....	189
II. 5. 5. Rezistentul și disidenții postrevoluționari: farsă de redacție într-un act.....	196
II. 5. 6. <i>Desfacerea gunoaielor</i> – literatură de sertar.....	199
II. 5. 7. Marin Sorescu pe <i>scena supravegheată</i>	200
III. Metatextualitate în constructul dramatic sorescian.....	204
III. 1. Elemente de ars dramatica soresciană, în spiritul tradiției teatrologice interbelice.....	204
III. 1. 1. Scrisul – o condiție a salvării din moarte.....	204
III. 1. 2. Arta – produs al experienței estetice. Physis, poiesis, téchne.....	205
III. 1. 3. Autonomia artei și arta pentru artă în dialogul interdisciplinar.....	206
III. 1. 4. Teatrul sorescian, un construct filosofic (anti)canonic.....	207
III. 1. 5. Pledoarie pentru o teatrologie soresciană.....	208
III. 1. 6. Ambivalența textului dramatic și a spectacolului.....	210
III. 1. 7. Relația dintre teatru și societate.....	215
III. 1. 8. Deteatralizare și reteatralizare.....	218
III. 1. 9. Paratextualitatea autoreferențială a dramaturgiei soresciene. Titlurile și prefețele auctoriale.....	220
III. 1. 10. Proiectul academic sorescian: studiul <i>Insolitului ca energie creatoare</i>	223
III. 2. Geneza, etapele și evoluția formulelor dramatice în teatrul lui Marin Sorescu.....	224
III. 2. 1. Constructul creației dramatice soresciene.....	224
III. 2. 2. Clasificarea autorului.....	225
III. 2. 3. Periodizări ale editorilor.....	226
III. 2. 4. Clasificările criticilor.....	227
III. 2. 5. De la poemul dramatic la farsa tragică. Structuri, forme dramatice și formule de compoziție în dramaturgia soresciană.....	229
III. 2. 6. Contaminări conceptuale prezente în opera dramatică.....	232
III. 3. Experimente și experiențe artistice conexe: regie, scenografie, critică dramatică și teatrală, cinematografie. Proiectul academic.....	237
III. 3. 1. Chemarea scenei.....	237
III. 3. 2. Proiecte cinematografice.....	242
III. 3. 3. Marin Sorescu – pictor.....	244
IV. Tematica și constantele stilistice ale dramaturgiei soresciene. Complexe psihanalitice și aspecte antropologice în construcția ideatică soresciană.....	247
IV. 1. Teme și motive redundante în dramaturgia lui Marin Sorescu.....	247
IV. 1. 1. Registre ontologice. Cunoașterea filosofică.....	247
IV. 1. 2. Căutarea metafizică sau dorul de transcendent.....	249
IV. 1. 3. Cunoașterea mitică. Permanența miturilor. Noua mitologie a comunismului reflectată în teatrul sorescian.....	250

IV. 1. 4. Cunoașterea științifică.....	254
IV. 1. 5. Identitate și alteritate în universul dramatic sorescian.....	255
IV. 1. 6. Căderea în „pustiul istoriei”.....	258
IV. 1. 7. Libertatea și exilul, suferința și salvarea.....	260
IV. 1. 8. Destinul sau istoria ca ezitare interpretativă și atitudinală.....	263
IV. 1. 9. Totalitarismul și metaforele literare ale puterii.....	263
IV. 1. 10. Specularitatea comunismului în teatrul sorescian.....	266
IV. 1. 11. Dipticul existenței: viața și moartea.....	268
IV. 1.12. Creația și sâmburele ei demonic. Ipostazele creatorului în piesele soresciene.....	269
IV. 2. Specificitatea unor categorii dramatice în teatrul sorescian.....	271
IV. 2. 1. Sincronismul teatrului sorescian.....	271
IV. 2. 2. Poetica acțiunii scenice la Marin Sorescu.....	273
IV. 2. 3. Intriga și conflictele.....	275
IV. 2. 4. Specificul didascalilor și al cronotopului sorescian.....	277
IV. 2. 5. Spațiul și timpul diegetic.....	278
IV. 2. 6. Construcția și simbolistica personajelor.....	287
IV. 3. Trasee ontologice și soteriologice. Complexe culturale și aspecte antropologice transpuse în piesele lui Marin Sorescu.....	293
IV. 3. 1. Arhetipuri și complexe în universul teatral sorescian. Prolegomene.....	293
IV. 3. 2. <i>Iona</i> – tragedia epistemologiei fenomenologice. Arhetipuri și complexe.....	299
IV. 3. 3. Răsfârângeri ale personalismului în <i>Paracliserul</i> , de Marin Sorescu. Complexele ignice: Prometeu și Empedocle.....	318
IV. 3. 4. Reprezentări ale feminității în <i>Matca</i> , de Marin Sorescu. Irina – gnoză și dialectică hegeliană. Complexul lui Caron și complexul ofelian.....	333
IV. 3. 5. <i>Există nervi</i> sau metoda reducerii la absurd a utopiei comuniste. Psihoza suspiciunii și ambiguizarea.....	340
IV. 3. 6. <i>Desfacerea gunoaielor</i> – distopie antitotalitară de sertar. Complexul lui Gulliver.....	357
IV. 3. 7. <i>Pluta Meduzei</i> , de Marin Sorescu – <i>ekphrasis</i> și alegorie în discursul dramatic. Complexul lui Icar.....	368
IV. 3. 8. <i>Casa evantai</i> , de Marin Sorescu – psihologie abisală. Complexul lui Proteu.....	376
IV. 3. 9. <i>Lupoaiica mea</i> , de Marin Sorescu – teatrul originilor sau povestea unui tablou ucis. Complexul lui Anteu.....	390
IV. 3. 10. „Mitul personal” al rezistentului în piesa <i>Luptătorul pe două fronturi</i> , de Marin Sorescu. Complexul lui Ulise.....	399
IV. 3. 11. Teatrul metaistoric sorescian. <i>A treia țeapă și Răceala</i> . Complexul comnenid.....	411
IV. 3. 12. <i>Vărul Shakespeare</i> și „melancolia descendenței”. De la modelul shakespeareian la experimentul transtextual. Complexul lui Narcis, expresie a autoreferențialității postmoderniste.....	432
V. Teatrul lui Marin Sorescu între „critica de întâmpinare” și metacritică.....	449
V. 1. Triada criticii șaizeciste: estetism, eticism, etnicism.....	449
V. 1. 1. Dificultăți taxonomice. Direcții și orientări critice postbelice.....	450
V. 1. 2. Stigmatul ideologic și revizuirile criticii postbelice românești.....	456
V. 1. 3. Criterii șaizeciste: estetic – etnic – etic.....	459
V. 1. 4. Revizuirea...revizuirilor și complexe criticii șaizeciste.....	464
V. 2. Repere ale receptării critice a creației soresciene.....	465

V. 2. 1. Receptarea critică a operei poetice soresciene în țară și în străinătate, în epoca ceaușistă.....	465
V. 2. 1. Poetul Marin Sorescu văzut de critica postdecembristă.....	479
V. 2. 2. Prezența lui Marin Sorescu în istorii literare și antologii.....	484
V. 2. 3. Marin Sorescu în dicționare, tratate de istorie literară și lucrări de sinteză.....	489
V. 2. 4. Prozatorul Marin Sorescu sub lentila critică.....	491
V. 2. 5. Criticul Marin Sorescu printre critici.....	495
V. 3. Teatrul lui Marin Sorescu în „oglinda spartă” a criticii dramatice.....	497
V. 3. 1. Receptarea critică a teatrului lui Marin Sorescu.....	497
V. 3. 2. Meserii murdare. Cenzori, detractori, revizionişti și acuzatori ai teatrului sorescian. <i>De gustibus</i>	512
V. 3. 3. Marin Sorescu sau dramaturgul care nu (mai) încapă în clasificări.....	520
V. 3. 4. O necesară antologie a criticii dramatice și teatrale postbelice. Pledoarie pentru o metacritică a dramaturgiei româneşti.....	523
VI. Concluzii.....	529
Anexa 1. Marin Sorescu. Repere biobibliografice.....	531
Anexa 2. Bibliografie de autor și lucrări de referință.....	546
Anexa 3. Index.....	584

Cuvinte-cheie: Marin Sorescu, dramaturgie șaizecistă, canon, anticanon, neomodernism, rezistență prin cultură, revizionism, esopism, subversivitate, distopie, teatru metaistoric, ekphrasis, critică șaizecistă.

Canon și anticanon în dramaturgia lui Marin Sorescu

Printr-o distanțare de epoca în care a fost scrisă, o relectură a operei lui Marin Sorescu impune formularea tezei despre teatrul sorescian pe o premisă validă – locul important păstrat de Marin Sorescu în canonul național, pe diferitele paliere – justificându-i importanța și necesitatea, deoarece creația soresciană emană încă fascinație prin spectacolul ideilor și prin amprenta stilistică unică. Alegerea dramaturgiei soresciene ca obiect al analizei noastre se justifică prin dimensiunea legendară a teatrului sorescian sub comunism, ce a reprezentat, indiscutabil, o formă de rezistență culturală. Scriitorul șaizecist inclus în canonul școlar actual după legitimarea sa în canonul academic și în cel valoric – coexistente și interferente în perioada ceaușistă – a fost supus în primele decenii postcomuniste unui revizionism excesiv, cu etichetări contradictorii, nedrepte, cu insinuări neprobate („neocomunist”, „criptocomunist”, „oportunist”, „colaboraționist”, poet oficial al regimului, agent dublu etc.) care au atenuat, o vreme, în actul receptării critice și publice, mărcile de specificitate ale poeziei și teatrului său și care i-au scăzut rata de popularitate. Succesul editorial în perioada comunistă și priza la public au fost puse de câțiva critici literari precum Gheorghe Grigurcu, Marin Mincu, Adrian Marino, Virgil Diaconu, Ioan Lașcu, Ileana Pârvulescu, Dan C. Mihăilescu etc. pe seama oportunistului și a colaborării cu regimul, scriitorul fiind caricaturizat sub imaginea vânătorului de premii, care umbla toată ziua prin Europa cu cobilița plină cu propriile cărți. Aprecieri de acest gen, nedemne de registrul unei polemici civilizate, se bazează exclusiv pe argumente pe care nu le putem accepta, precum vina prin asociere și pentru opțiunea politică a scriitorului diferită de aceea a criticului, raționamentul *post hoc, ergo propter hoc* (*Sorescu era prea renumit, de aceea ceilalți scriitori contemporani nu și-au putut dezvolta cariera...; pentru că i se tipăreau toate cărțile, se epuizau resursele prevăzute în planul editorial și nu mai erau admise alte editări!*), argumentul *the straw man* sau atacul la persoana... răposată. Lipsa de onestitate a acestui tip de discurs critic ne-a stârnit indignarea și dorința de a studia acest caz special de sociologie a succesului, pentru a demonstra că prezența sa în canonul valoric autohton nu a fost conjuncturală, ci fondată axiologic. În listele academizante și-n clasamentele publicului, Sorescu a rămas printre vârfurile canonice ale literaturii române postbelice. Și astăzi, cărțile sale dispar imediat de pe rafturi – poate a fost întrecut doar de Mircea Cărtărescu în producția editorială – deoarece mesajul lor complex, *sub specie aeternitatis*, este seducător și persuasiv pentru fiecare nouă generație de cititori.

Actualitatea temei se reflectă în amploarea și durata dezbaterilor (articole, anchete, mese rotunde etc.) despre revizuirea canonului și despre literatura de rezistență, concept controversat în primele decenii posttotalitare ce se impune reconsiderat în edificiul canonic. După 2005, tot mai multe voci critice se opun ignorării unor scriitori de primă importanță ca Nichita Stănescu, Marin Preda, Marin Sorescu, Augustin Buzura, Nicolae Breban ș.a., condamnați la uitare odată cu dezinteresul față de literatura esopică a epocii comuniste.

Practica analizei literaturii șaizeciste în termeni generalizatori, a rescrierii istoriei literare prin antologii și volume-sinteză generaționiste, cu omisiuni grave și reconsiderări „în bloc” sau minimalizante, privitoare la poezia, proza și teatrul sorescian, cu reeșalonări axiologice în detrimentul scriitorului doljean, nu numai că prejudiciază statutul și personalitatea acestuia, dar sfidează adevărul istoriei literare, în care nu este permis decât un grad minim de subiectivitate critică. Ierarhiile valorice zguduite de interese extraestetice au rezistat probei „est-etice” și vor dăinui în canonul viitorimii, fiindcă ele au fost așezate legitim, selectate pe principii estetice, dar și prin criteriul etic

invocat de revizioniști: etica scriitorului șaizecist rezidă în refuzul / evitarea aservirii ideologice, prin forme ale dezavuării înregimentării politice, precum disidența, exilul, rezistența prin literatură. Revizuirea estetică și contextuală a operei vârfurilor canonice șaizeciste se impune în acești ani ca o necesitate a construcției canonice academice a perioadei următoare și se fundamentează atât pe analiza obiectivă, cu instrumentar critic actual, pentru a selecta ceea ce este valoros în mod excepțional, deci legitim din punct de vedere canonic, în opera fiecărui scriitor „revizuit”, cât și prin aportul metacriticii, a cărei misiune este să învedereze factorii care au viciat judecata critică din discursurile blamante, cu efecte disuasive, versatile, confuze, construite pe retorică „neagră” și manipulare.

Literatura contemporană este un domeniu care, din perspectiva dinamicii canonice, nu și-a definitivat încă nici ariile, nici valorile, nici preopinenții, deoarece există și în cazul criticilor, a căror influență în construcția canonică este indiscutabilă, autorevizuirii. În aceste condiții, sarcina cercetării noastre a fost dificilă, deoarece am lărgit aria de investigare de la cea specifică receptării critice a operei soresciene și îndeosebi a teatrului său la o largă bibliografie dedicată canonului literar și contextului social, politic, ideologic și cultural.

După cum arată și titlul, circumscrierea analizei teatrului sorescian în sfera canonului național postbelic, ce a păstrat, în esență, constructul șaizecist, era obligatorie, în condițiile în care chiar criticul convins că „un canon se face, nu se discută”, a omis din istoria literară capitolul despre dramaturgia acestei generații, deși analiza teatrului sorescian inovator ca punct forte al creației lui Marin Sorescu, în capitolul dedicat poeziei din deceniul 6 sau în articolul privitor la teatrul optzecist.... S-a născut, firesc, întrebarea dacă a existat o dramaturgie șaizecistă și dacă în canonul predominant poetic al epocii postbelice există capodopere dramatice. Din acest motiv, am analizat întregul context al epocii, ajungând la concluzia că fenomenul teatral, impulsionat de o generație excepțională de regizori precum Liviu Ciulei, Lucian Pintilie, Andrei Șeban, Alexandru Tocilescu și alții, a dat dramaturgiei române șansa unei sincronizări și a depășirii metodelor de creație („realismul socialist” și „umanismul socialist”) impuse de regimul comunist.

Diferența de receptare a teatrului sorescian în epoca ceaușistă și în posttotalitarism a reprezentat punctul de plecare al analizei dramaturgiei soresciene și a domeniilor adiacente, precum publicistica, eseurile critice, corespondența, jurnalul, abordarea paratextuală a textului dramatic fiind motivată de căutarea dovezilor rezistenței prin cultură, dar și de necesitatea de a studia proporțiile, cauzele și consecințele revizuirii operei lui Marin Sorescu. Dramaturgia soresciană a avut mai puțini contestatari, dar a înregistrat o varietate de aprecieri, multe reduse la identificarea filiațiilor. Pe nedrept, dramaturgul a fost suspectat fie de ascunderea unor „surse”, fie de o diluare a formulei dramatice după trilogia filosofică. Succesul pe scenele românești și străine a fost invocat de detractorii săi ca o formă de presiune, ca abuz al scriitorului oficial; unii critici – dilentanți în zona criticii dramatice – l-au explicat prin tenacitatea dramaturgului de a negocia montările și prin concesiile colaboraționiste. Pe măsura parcurgerii bibliografiei ariilor delimitate – biografia și opera lui Marin Sorescu, critica de întâmpinare, jurnale ale congenerilor, memorialistică și corespondență, documente ale CNSAS, lucrări de istorie literară, bibliografia canonului, a rezistenței anticomuniste prin cultură, ne-am asigurat de justetea tezei noastre și am ajuns la concluzia că scriitorul care părea un „canonic fără canon”, vulnerabil sub presiunea pulverizării centrului canonic după conflictele postdecembriste dintre noile grupări și elite, este, de fapt, canonicul care depășește canonul (neo)modernst / șaizecist, intrând în aria canonică a postmodernismului și a poststructuralismului anilor '70-'80, participând, în continuare, la edificiul canonic național atât în poezie, cât și în teatru. Opera soresciană, în ansamblul său, este recuperabilă canonic pe ambele paliere, căci poetul rămâne legitim în ierarhie

inclusiv cu cele două-trei poezii sacrificate în antologiile tematice ale regimului (*Trebuiau să poate-un nume, Bărbații*), iar dramaturgului, prin edițiile postume, i s-au salvat variantele și fragmentele sacrificate de cenzură.

Noutatea tezei noastre rezidă în relevarea statutului (anti)canonic al teatrului sorescian, zonă categoric necontaminată de obligațiile scripturale encomiastice caracteristice epocii ceaușiste, căci presupune asumarea frondei față de mode canonizante și față de tradițiile inerte ale spațiului cultural al epocii.

Anticanonicitatea este caracteristică nu numai poetului, singu(la)r printre șazeciști, solitar printre optzeciști, ci și dramaturgului, a cărui încadrare în curentul neomodernist este mai dificil de întreprins decât în poezie. Resentimentar în raport cu ingerințele regimului, autorul *Vărului Shakespeare* trăia „nostalgia descendenței moderniste, dar și „anxietăți canonice” în preajma celui decretat de Harold Bloom centrul absolut al canonului occidental, cu care îndrăznește să se compare în *Vărul Shakespeare*. Teatrul sorescian, prin istoricul, filiațiile și prin conținutul său filosofic, politic, mitic, antropologic, relevă procese precum de- și re-construcția canonică, epuizarea resurselor imaginative și expresive ale literaturii contemporane situate sub zodia inter- și transtextualității încă din deceniul 7, atingerile canonului autohton (posibile când sunt în discuție capodopere ca *Iona, Matca, Pluta Meduzei*) cu cel occidental. Deși nu îi este recunoscut aportul de către criticii generației optzeciste la definirea sensibilității și esteticii postmoderniste, prozaismul, autoreferențialitatea, intertextualitatea, metatextualitatea îl așază categoric pe Marin Sorescu dincolo de fragilul canon șazecist, contribuind, ca poet, prin seria *La Liliaci*, iar ca dramaturg, prin piesa amintită, la redefinirea canonului optzecist. Cu toate că s-a declarat modernist, dramaturgul s-a situat permanent pe o axă atitudinală a neoavangardei, în plin concept de criză estetică și în ariergarda a trei importante „bătălii canonice”. Mai întâi, piesa *Iona* producea ruptura definitivă de canonul proletcultist și deconstrucția realismului socialist al importantului an 1968 – substituit cu umanismul, concept modernist important, pe care „arhitecții” regimului îl vor apropria. În deceniul 7, anticanonicul Sorescu producea noi curenți destabilizatori ai canonului oficial, perturbat de excese naționalist-proletcultiste, prin comedii absurde, farse tragice ale condiției artistului / omului captiv în clișee ideologice, în meandrele culturii autarhice și ale istoriei vitrege. Piese sale, niște distopii ale totalitarismului, demontau de această dată umanismul socialist, clișeizat în „omul nou”. Cea de-a treia bătălie, nerecunoscută de postmoderniști ca victorie, coincidea cu momentul de criză a propriei evoluții (neomoderniste). Sorescu s-a reinventat prin teatrul metaistoric și prin piesa *Vărul Shakespeare*, savantă rescriere ce deplânge epuizarea imaginarului în crepusculul modernității și reclamă „întoarcerea autorului” chiar în propriul text.

Teatrul sorescian este veriga dintre modernism și manifestările postmodernității: experimentalism, deconstructivism, postmodernism, poststructuralism – pe care le-am considerat suport sau pretext estetic al textelor lui Marin Sorescu. Aspectul mobil al abordării noastre rezidă în glisajul pe axa canonicității și a anticanonicității dramaturgului în raport cu cele două epoci, la a căror răscruce se situează, dar și în raport cu curentele implicate în lupta canonică, deși amândouă au o constituție conceptuală fragilă, contestabilă – neomodernismul și postmodernismul.

Punctul de convergență în care se situează dramaturgia lui Marin Sorescu se învederează în analiza celor douăsprezece piese, originale întâlniri ale scriitorului (poet, dramaturg, eseist) cu teatrul și artele conexe, opere canonice prin criteriile decretate de Harold Bloom: stranietatea, originalitatea, insolitul, ambiguitatea, forța de a șoca, capacitatea invenției artistice. Se cuvine spus că Marin Sorescu a inovat masiv în dramaturgia postbelică, poate mai mult decât oricare alt dramaturg al generației sale, definind-o drept componentă fundamentală a dramaturgiei naționale alături de Dumitru Radu Popescu, Teodor Mazilu, Romulus Guga, Aurel Baranga. Ambițiosul dramaturg a

depășit granițele canonicității autohtone, înregistrând paradoxul de a fi mai apreciat în străinătate decât în țară.

Tipul de abordare complex, îmbinând mai multe metode (critica biografică, sociocritica, mitocritica, hermeneutica, formula psihanalitică și psihocritica, structuralismul și analiza inter- și transtextuală), corespunde câtorva obiective majore ale demersului nostru, precum definirea conceptelor-cheie – canonul, rezistența prin cultură, constructul / textul dramatic etc., analiza domeniilor adiacente care conduc la identificarea mărcilor de specificitate ale dramaturgiei soresciene, aplicarea instrumentarului analitic pe textele dramatice, dar și în zona miscelanelor, a eseurilor cu intenționalitate teoretică aparținând scriitorului, în vederea recuperării elementelor de teatologie (istoricul pieselor, cronici teatrale aparținând scriitorului, concepția despre teatru și literatură). Am avut în vedere și reprezentările edificiului canonic în spațiul eterogen al receptării critice, identificând, în diferitele clasamente, poziția lui Marin Sorescu în ierarhii.

Existența unei vocații hermeneutice, obsesia paradigmei limitelor umanului, ale literaturii și ale modernității în dramaturgia soresciană incită la această conjugare a metodelor, în care dominantă rămâne mitocritica, relevând un „mit personal” al scriitorului modern (Charles Mauron), care trăiește complexul captivității în lume, în istorie, în propria cultură, în propriile formule (Monica Spiridon), răsfrânt în „constelația simbolică” a fiecărei piese. În ciuda impresiei de dispersare, instrumentarul variat prezintă avantajul reflectării diverselor paliere ale pieselor, ascunse în parabolă, alegorie, metaforă, mit – esopismul și subversivitatea, traseul soteriologic, întâlnirea cu arhetipurile și existența complexelor culturale ce aparțin unei ontologii a subiectivității. Necesitatea de a-l folosi derivă, pe de o parte, din diversitatea punctelor de vedere formulate în critica literară (cu metodologii variate aplicate în actul valorizării operei), iar pe de altă parte, din potențialul explorativ al procesului artistic și al produsului dramatic și teatral.

Lucrarea de față cuprinde cinci capitole, concluzii, un tabel cronologic al operei soresciene, bibliografia și un index util în identificarea punctelor de vedere inventariate.

Primul capitol, intitulat **Frontiere culturale postbelice**, pregătește din punct de vedere teoretic demersul relevării „condiției muzeale” a operei și dramaturgiei soresciene, prin asimilarea metodei formelor critice propuse de austriacul Hans Sedlmayr, analist critic al modernității eșuate și al postmodernității involutive (aliniindu-se descendenței lui Friedrich Nietzsche și Oswald Spengler), care consideră că într-o epocă nouă sunt foarte rare formele radical noi, impresia de înnoire datorându-se reluării și reconfigurării formelor anterioare. Specularitatea teatrului sorescian permite reflectarea paradigmei culturale ale celor două epoci, modernitatea și postmodernitatea. Capitolul relevă aspecte ale dinamicii modernității estetice în fiecare dintre etapele sale, decelând trăsăturile aparent comune, dar diferențiatore, în zone sensibile ale tangenței neomodernismului cu modernismul european postbelic și cu cel de „tradiție” autohtonă, ori suprapuneri ale neomodernismului românesc cu postmodernismul autohton, aspecte pe care opera soresciană, în toate compartimentele ei, le reflectă, devenind un palimpsest al rescrierilor (frecvent parodice) pe variate tipare estetice din paradigme diferite.

Având drept țintă definirea specificului și a relației dintre cele două epoci al căror punct de convergență se situează în miscelanele, diaristica, interviurile și piesele lui Marin Sorescu, cercetându-le prin prisma unei bibliografii teoretice și critice recuperate mai curând ca fond de idei decât cronologic, riguros (analizând ai modernității și modernismului, străini și români: Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler, David Harvey, Antoine Compagnon, Alvin Toffler, John Naisbitt, Herbert Marcuse, Gianni Vattimo, Jürgen Habermas, Michel Foucault, Konrad Lorenz, René Guénon, Suzi Gablik, Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, George Uscătescu, Caius Dobrescu, Virgil Nemoianu,

Adrian Marino, Sorin Antohi, Sanda Cordoș etc. și teoreticienii ai postmodernității și ai postmodernismului precum Brian McHale, David Lyon, Jean François Lyotard, Jean Baudrillard, Steven Connor, Francis Fukuyama, K. P. Popper, Fredric Jameson, Guy Debord, Umberto Eco, Aurel Codoban, Mircea Cărtărescu, I. Bogdan Lefter, Gheorghe Crăciun, Alexandru Mușina, Mihail Neamțu, Sorin Pârvu, Dan Bădărău, Ana-Maria Tupan ș.a.m.d.), am contextualizat opera și dramaturgia soresciană în termeni de „continuitate și ruptură”, de specificitate și diferență, tatonând, pe de altă parte, și incidența fenomenului de criză specific tranziției din unghiuri diferite – sociologic, antropologic, estetic, investigând ariile politice și culturale oponente (lumea comunistă și cea capitalistă). Am ajuns la concluzia că Marin Sorescu s-a manifestat rezervat sau reticent la modele și mode, glosând în publicistică și eseistică pe marginea mutațiilor ontologice, epistemologice, religioase, sociale, estetice, politice ale epocii postbelice. Asimilând teorii specifice schimbării de paradigmă culturală, Marin Sorescu scrie un teatru al crizei modernității și al alienării omului contemporan conștient de „marea ruptură”. Creația „internaționalului” Sorescu, cel care s-a reinventat pe sine aproape cu fiecare volum, a înregistrat, ca un oscilograf, variațiile de sensibilitate de la un deceniu la altul. Marin Sorescu a „importat” idei și forme ale mișcării culturale europene căreia i-a perceput diversitatea și morfologia într-o măsură mai relevantă decât alți congeneri, credem noi. Șaizecistul aflat în ariergarda postmodernității avea să rămână însă consecvent *weltanschauung*-ului modernist și principiilor „artei înalte”, reprezentând estetic un curent inconsistent teoretizat – neomodernismul, aflat, metaforic vorbind, între „rădăcină” și „rizom”. Ultimul subcapitol, intitulat „Marin Sorescu despre fețele epocii postbelice”, relevă faptul că opera soresciană traversa „bătălia culturală” cu postmodernismul, generațiile încheind un armistițiu necesar replierii și conjugării eforturilor pe frontul antitotalitar.

Subcapitolul „Spațiul literar românesc șaizecist între orbirea lui Oedip și curajul lui Hector” relevă drama literaturii aservite ideologic și condiția tragică a conștiinței artistice mutilate de obtuzitatea formulelor de creație recomandate de regimul comunist. Scriitorul onest al unei culturi aflate în criză estetică se zbate între părerea de rău a compromisului ideologic, acceptat în forme și grade diferite și nevoia de a se opune regimului, ieșind de sub incidența celor două formule de creație impuse – realismul socialist și umanismul socialist. Regimul comunist a confiscat ideologic conceptele fundamentale ale literaturii, multiplicându-le și transformându-le în instrumente de propagandă, aspect cercetat îndeaproape de Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Marian Popa, Florin Mihăilescu, Vladimir Tismăneanu, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ion Manolescu, Ioan Stanomir, M. Nițescu, Paul Goma, Ruxandra Cesereanu, Sanda Cordoș, Mircea Martin, Adrian Marino, Sorin Antohi, George Banu, Alex Ștefănescu, Nicolae Breban, Dorin Tudoran, Doina Jela, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Andrei Grigor, Doinița Milea, Alexandru Cistelean, Vasile Spiridon, Lucian Chișu, Laurențiu Hanganu și mulți alții. Marin Sorescu, ale cărui considerații despre metodele de creație amintite sunt relevate în publicistică, a intuit pericolul *-ismelor* epocii și a evitat să se lase purtat în albia șuvoiului ideologic, refuzând „intabulările”, situându-se între extreme, între teorii divergente, dar dincolo de polemicele dintre naționaliști, protocroniști și occidentalști. Întreaga sa operă compune inedit specificitatea și diferența, identitatea și alteritatea, raporturile culturale complexe între Est și Occident.

Prin subcapitolul „Teatrul la 1968: începutul «epocii de sinteză» și fisura canonică soresciană” am intenționat să realizăm contextualizarea debutului anticanonic al dramaturgului Marin Sorescu. Dinamica proceselor culturale și ideologice ale anului 1968, an al revoluției și restaurației, se oglindește în revista *Teatru*, pe care am cercetat-o cu intenția „efectului de vizieră”, a privirii contextului scenei dindărătul osificării ideologice, dar mai ales din exterior, urmărind mișcarea teatrală europeană pentru a demonstra că dramaturgia soresciană a produs fisura canonică primind un

imbold venit dinspre teatru, domeniu cu care tânărul publicist se familiariza și care devenise, încă din 1964, prin generația Ciulei, o tribună a rezistenței anticomuniste.

Subcapitolul „Debutul dramatic al lui Marin Sorescu. Ochiul vigilent deschis spre cinematografie” pregătește argumente pentru capitolul următor, destinat studiului canonului, în sensul că înfățișează deschiderea și pregătirea lui Marin Sorescu spre domenii care au avut un ritm al schimbărilor rapid – teatrul și cinematografia. Pe de altă parte, experiențele preparatorii ale debutului în teatru, care nu au fost studiate meticolos de biografi, și anume piesa intitulată *S-a furat o bombă*, scrisă experimentând coautoratul cu Dumitru Solomon (principiu de creație postmodernist!) și folosită pentru scenariul unui film prezentat la Cannes de regizorul Ion Popescu Goppo și schița dramatică *Zmeii* (utilizată, se pare, mai târziu, în scenariul pentru teatrul de păruși *Făt-Frumos cel Urât*) evidențiază forța creatoare proteică a daimonului sorescian, interesat de domenii artistice conexe.

Cântărindu-și atent șansele, Marin Sorescu a transformat debutul „oficial” cu *Iona* într-un act de consacrare și de reverberație culturală internațională, bucurându-se de sprijinul lui Radu Penciulescu și al Monicăi Lovinescu pentru a transmite un mesaj de recunoaștere valorică nu numai către publicul român din țară, care viziona spectacolul sub rezeva oficială de „experiment”, ci și către publicul occidental, interesat de evoluția artistică a țărilor din Blocul sovietic. Piesă a unui om „nemaipomenit de singur”, captiv în universurile matrioșkăi politico-ideologice, Iona mărturisea lumii despre speranța dobândirii libertății și despre refuzul aservirii ideologice, asemănător cu revolta grotowskiană a omului care își apără dreptul la trăire autentică și la alegerea destinului..

Anul 1968 este semnificativ pentru impactul generației de dramaturgi care va readuce în organizarea ierarhiilor criteriul estetic, pe care nu-l impune printr-o schimbare radicală, ci printr-o fisură canonică echivalentă cu ruptura de proletcultism și cu deschiderea ce va permite invazia „importurilor” din politicile culturale occidentale.. *Iona* este manifestul unei epoci noi, „a sintezei” (Alexandru Ivasiuc), al unei noi umanități conștiente de sine, ce răsturna perioada „avangardismului șocant” și schimba și la noi direcția impusă de Beckett, Ionescu, Genet, rescriind miturile modernității. Tânărul Sorescu se poziționa deconstructiv față de recuperarea trecutului și aducea o percepție globală și un nou model epistemologic al lumii. Contextualizarea a fost necesară și relevantă pentru a sublinia rolul dramaturgiei șaizeciste și al celei soresciene în inovarea teatrului contemporan, în condițiile în care există tendința în critica literară (nu și în critica teatrală) de a anula aceste contribuții, considerându-l în mod eronat pe Matei Vișniec drept singurul reprezentativ pentru perioada postbelică și descendent direct din Beckett și Ionescu, a cărui apariție s-a produs pe un vid teatrologic și dramatic.

„Omul nou”, proiect de sorginte iluministă redimensionat în spațiul modernității și apropiat de comuniști, devine în totalitarism „omul dublu”, consecințele utopismului întrevăzându-se în comportamentele adaptative. Teatrul reflectă cel mai bine atât specularitatea comunismului, al cărui apetit pentru fast și pentru schimbarea măștilor sociale a produs și mecanismele de autoapărare necesare supraviețuirii în regimul totalitar. Îmbinând critica sociologică și formula psihanalitică, recuperând sugestii teoretice din sociologie, politologie, istorie, psihanaliză (Sigmund Freud, Hanna Arendt, Gianni Vattimo, Herbert Marcuse, Rudolf Otto, Czesław Miłosz, Bogdan Crețu, Vasile Dem. Zamfirescu, Dan Lungu, Radu Clint, Anca Hațiegan) în analiza teatrului sorescian se poate constata că mecanismele „gândirii captive” și disimularea „omului dublu” au fost transferate personajelor, dramaturgul oferindu-i spre studiu cititorului / spectatorului planșele anatomice și disecția omului contemporan supus unui experiment (social, politic, psihologic și estetic) utopic, prezentând o simptomatologie specifică alienării.

În capitolul al II-lea, **Marin Sorescu și „bătăliile canonice”**, am recuperat idei fundamentale din vastul, interminabilul dosar critic al canonului (Harold Bloom, Virgil Nemoianu, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ion Simuț, Mircea Martin, Marin Mincu,

Dumitru Țepeneag, Paul Cornea, Romul Munteanu, Monica Lovinescu, Paul Cernat, Gheorghe Grigurcu, Mircea Muthu, Eugen Negrici, Adrian Marino, Andrei Grigor, Ștefan Borbély, Sorina Sorescu, Ioana Pârvulescu, Virgil Diaconu, Dan C. Mihăilescu, Doinița Milea, Cozmin Borza etc.), fără pretenția exhaustivă a descoperirii adevărului absolut. Edificiu în permanentă schimbare, canonul românesc a fost dintotdeauna predominant poetic, motiv pentru care nu am putut ignora mărcile de specificitate și diferență ale creației poetice soresciene identificate în referințele critice, reprezentabile în canonul postbelic și național, în canonul șaizecist oficial și în cel paralel, valoric. Opera soresciană reflectă, în totalitate, traiectul canonic postbelic, ce evoluează de la canonul oficial și aservirea ideologică a ierarhiei impuse de politica monocromă a partidului, de „maniheismul” său ideologic, spre multicentrismul canonic specific secolului XXI. Efortul nostru s-a îndreptat mai ales către identificarea zonelor în care dramaturgul Marin Sorescu rămâne o prezență de necontestat într-un canon dramaturgic național : palierul modernist și literatura esopică, specifică șaizecismului, ilustrabilă în teatrul sorescian prin tipul distopiei, scriere cu o latură subversivă funciară. În acest fel, putem aprecia dimensiunile rezistenței prin cultură practicate de Marin Sorescu într-o perioadă complexă, în care totalitarismul s-a copt în spuză unei postmodernități deviate, care a făcut adeseori jocurile politice și elitiste cu scopul unei destabilizări canonice.

Dar „anxietățile canonice” ale lui Marin Sorescu nu sunt provocate doar de mefiența congenerilor săi, față de care s-a distanțat, deși a asumat un canon șaizecist, ci de vecinătatea modelelor din trecut la care s-a raportat anticanonic, în sensul originalității. Subcapitolul „Marin Sorescu și contiguitatea modelelor dramatice” aspiră la relevarea unei încercări de teatologie soresciană, definită în eseuri (*Starea de destin*) și în cronicile dramatice și teatrale, care dezvăluie „anxietatea influenței” provocate de axa paradigmatică a capodoperelor teatrului, de la Aristotel și tragedienii greci (*Starea de destin*), la frica de Shakespeare, la familiaritatea cu Caragiale și Blaga, Sorescu regăsindu-se în familia avandardei și a neoavangardei, dar recunoscând și moștenirea de neprețuit a teatrului existențialist și a celui realist. Un alt câștig al demersului nostru în acest material este acela al identificării filiațiilor teatrului sorescian prin însumarea, pe lângă opiniile criticilor, a considerațiilor autorului însuși cu privire la originea și evoluția formulelor sale dramatice.

Original prin problematică, subcapitolul „Canonul utopismului și distopicul în teatrul sorescian” propune o nouă sintagmă calificativă subvesivității soresciene, căci demonstrația, având ca punct de plecare o variată bibliografie a domeniului, privit din unghiuri diferite (Harold Bloom, Jean-Jacques Wünnenburger, Paul Ricoeur, Jean Servier, Raoul Girardet, Ruth Levitas, Jean François Revel, Krishan Kumar, Emil Cioran, George Uscătescu, Alexandru Ciorănescu, Sorin Antohi, George Achim, Bogdan Crețu, Vladimir Tismăneanu, Lucian Boia, Andrei Cornea etc.), susține formula de *teatru sorescian distopic*, recuperabil canonic în totalitate, a cărei componentă etică rezidă în *ipostaza rezistentului activ sau pasiv*, transpusă în piesele analizate. Distopiile soresciene din registrul teatral, pe care le-am comparat cu capodopere ale genului semnate de Zamiatin, Orwell, Huxley, demontează mecanismul utopismului, înfățișându-i carențele și consecințele sociale, psihologice, estetice.

Suferința exilului interior este pentru scriitorul care a trăit în comunism o „suferință la puterea lov”, mai ales atunci când succesul din țară și din străinătate îl propulsează într-o ierarhie canonică atent controlată de regim. Un astfel de scriitor cu vederi democratice este Marin Sorescu, „luptător pe două fronturi”, suportând cu greu complicitatea de scriitor reprezentativ. În subcapitolul al V-lea am investigat prețul „adaptării la vid” plătit de Marin Sorescu sub aspectul imaginii publice (notorietate, în ceaușim, contestare, în tranziție). Demonul călătoriilor periegetice a fost benefic pentru Marin Sorescu, autorul unui *Tratat de(spre) inspirație*, iar participarea la programul Iowa

(1971-1972) s-a soldat cu „importuri” postmoderniste și deconstructiviste, al căror efect (al *aripii de fluture*) ar trebui recunoscut și de criticii postmodernismului.

Subcapitolul destinat rezistenței prin cultură a reprezentat o întreprindere dificilă. Vasta bibliografie a domeniului, recuperată selectiv (Czeslaw Milosz, Milan Kundera, Tzvetan Todorov, Henning Krauss, Eugen Simion, Dumitru Țepeneag, Ion Simuț, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ion Manolescu, Ioan Stanomir, M. Nițescu, Paul Goma, Corin Braga, Ruxandra Cesereanu, Sanda Cordoș, Mircea Martin, Adrian Marino, Sorin Antohi, George Banu, Alex Ștefănescu, Nicolae Breban, Dorin Tudoran, Doina Jela, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Andrei Grigor, Doinița Milea, Alexandru Cistelean, Ovidiu Pecican, Vasile Spiridon, Gheorghe Grigurcu, Virgil Diaconu, Vladimir Tismăneanu, Marian Oprea, Mihai Pelin etc.) ne-a permis raportarea lui Marin Sorescu la o taxonomie a rezistenței, în care încadrarea scriitorului rămâne o problemă de optică, de receptare. În deceniul 7, scriitorul însuși s-a considerat disident (față de ingerințele regimului, față de celebrele Teze), apoi a traversat și alte forme ale refuzului angajării politice (evazionismul, elitismul cosmopolit) care au tensionat relația cu conducerea de partid și de stat (Meditația transcendentă), cu Securitatea (dosarul „Soare”) și cu cenzura, aspecte care s-au reflectat în piesele de teatru (amânări, rescrieri de variante, mutilări ale textelor, montări ale unor premiere în străinătate, literatură de sertar, esopism, replici subversive) și în relațiile cu congenerii, cu elitele exilului și cu „noile elite” ale tranziției.

Capitolul **Metatextualitate în constructul dramatic sorescian** continuă, pe un alt palier decât al contiguității modelelor asumate și depășite / repudiate, încercarea de a configura o *ars dramatica* soresciană care se originează în teatrologia interbelică autohtonă și europeană, dar asimilează și idei contemporane, prin valorificarea unor fragmente de publicistică, jurnal, eseistică pe care Marin Sorescu își fundamentează constructul dramaturgic. Scrisul este pentru el un act de recuperare a memoriei modernității, dar și experiență complexă, interdisciplinară și transtextuală, formă de cunoaștere filosofică, act de angajare social-politică. În spațiul dramaturgiei prind contur o fenomenologie a eului, o ontologie a subiectivității, care completează dialectica hegeliană prin întâlnirea cu metafizica, fenomenologia, antropologia (de unde și resursele teoretice eterogene: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Maurice Merleau-Ponty, Jean-Paul Sartre, Max Scheler, Emmanuel Levinas, Hermann Schmitz, Paul Ricoeur, Jacques Derrida, Marc Richir, Max Scheler, Paul Ricoeur, Michel Foucault, Ioan Deac, Ștefan Afloroaiei, Mircea Malița etc.) Elementele de noutate ale capitolului sunt analiza paratextualității autoreferențiale a dramaturgiei soresciene, observațiile despre proiectul academic (teza de doctorat, *Insolitul ca energie creatoare*) și prezentarea, în ultimul subcapitol, a experimentelor și a experiențelor artistice conexe: regie, scenografie, critică dramatică și teatrală, cinematografie.

Cât privește analiza etapelor și a evoluției formulelor dramatice soresciene, diversitatea opiniilor, de la cea formulată de autor (seriile triadice, cea mediană, istorică tinzând să devină tetralogie) și de exegeți precum Valentin Silvestru, Mircea Ghițulescu, Monica Spiridon, Marian Popescu, Maria Ionică, Sorina Sorescu, ne obligă să avem în vedere diversitatea ca produs al criteriului aplicat. Cea mai relevantă etapizare ni se pare cea întocmită de Monica Spiridon și Mihai Iovănel, în *Dicționarul Scriitorilor Români* editat de Academia Română, unde criteriul editorial este explicat pertinent, spre deosebire de motivația totuși inconsistentă a Sorinei Sorescu, în prefața unui proiect editorial All pe care-l gestionează (inferior volumului III din seria *Opere*, îngrijită de Maria Constantinescu Podocea) și devine funcțional în combinație cu cel stilistico-tematic în gruparea pieselor unui dramaturg cu vocația „hermeneuticii totalizante”. Primul ciclu, trilogia publicată în *Setea muntelui de sare*, „plus textele aderente tematic. *Pluta Meduzei și Există nervi*”, reflectă condiția omului prins în tot ce există. *Lupoanca*

mea este „o piesă-verigă ce face legătura dintre dramele existențiale și parabolice din primul ciclu și se deschide simultan spre seria de piese istorice – *Răceala* și *A treia țeapă*”, „unde parabolicul nu se pierde cu totul, rămânând subteran”, pentru ca atenția să se focalizeze pe „condiția ființei, pradă conjuncturilor istorice ostile, în timp ce «complexul Iona» pare să fi dobândit statut de vocație etnică”. Al treia cerc, după cel existențial și cel istoric, este cel cultural, conținând trei piese „recapitulative”: *Luptătorul pe două fronturi*, *Casa evantai*, *Vărul Shakespeare*.¹

Cea mai consistentă contribuție a noastră este în capitolul IV, intitulat **Tematica și constantele stilistice ale dramaturgiei soresciene. Complexe psihanalitice și aspecte antropologice în construcția ideatică soresciană**, în care analizăm mai întâi tematica și constantele stilistice ale dramaturgiei soresciene, apoi structura de adâncime, cu arhetipurile și complexe culturale și literaturii încifrate în construcția ideatică a fiecărei piese. Abordarea tematică ține seama de specificul teatrului sorescian ca sistem ontologic, reflectând schimbările de epistemă. Prin urmare, distingem 4 registre largi, supuse unor operații complementare – demitizare și remitizare – necesare fixării unei taxonomii tematico-stilistice, care se va reflecta și în analiza fiecărei piese: cunoașterea filosofică, cea mitico-arhetipală, cunoașterea științifică (purtând amprenta deviantă în codul parodic prin care Sorescu a translatat imaginarul puterii și specularitatea totalitarismului în propriile piese) și cunoașterea artistică.

Teatrului sorescian, sub povara atâtor etichete (poetic, metaforic, parabolic, alegoric, filosofic, politic, metafizic, religios, absurd, existențialist etc., la care am adăugat formula de *teatru soteriologic*, pe care-am intuit-o în analizele lui Florin Mihăescu despre teatrul inițiativ shakespearian) i se cuvine recuperată cea mai importantă contribuție, și anume efortul sincronizării cu evoluția formelor și categoriilor dramatice din teatrul occidental. Am mai spus, teatrul lui Marin Sorescu nu încapă în nicio formulă predefinită, apropierea de modele dramatice și teatrale precum Alfred Jarry, Guillaume Apollinaire, Samuil Beckett, Bertolt Brecht, Friedrich Dürrenmatt, Jean Paul Sartre, Albert Camus, Luigi Pirandello, Eugen Ionescu, Erwin Piscator, Antonin Artaud, fiind urmată imediat de un recul, de o îndepărtare de ele. Totuși dramaturgul contemporan cu Antonin Artaud, cu Jerzy Grotowski, Peter Weiss, Jean Genet, John Arden, Gordon Craig, Peter Brook etc. fructifică „din mers” câte o idee, o tehnică, principii de creație, sugestii de artă scenică și regizorală. Am valorificat, în această analiză a specificului teatralității soresciene (acțiune scenică și construcție a intrigii, conflictelor, personajelor, spațiul, timpul diegetic și scenic, moduri de expunere, tehnici etc.), lucrări de teorie literară și teatrologie aparținând lui Justin Ceucă, George Banu, Peter Brook, Wolfgang Kayser, Anne Ubersfeld, Theodor W Adorno, Emmanuel Jacquart, Guy Racht, Constantin Măciucă, Valentin Silvestru, Marian Popescu, Alina Nelega, Gilda Eleonora Drăgănescu, Ana-Maria Tupan, Oltița Cântic, Octavian Gheorghiu, Nicolae Balotă, Romul Munteanu etc.

Ultimul subcapitol, „Trasee ontologice și soteriologice. Complexe culturale și antropologice transpuse în piesele lui Marin Sorescu”, foarte amplu, prezintă întregul edificiu teatral sorescian. Am renunțat, din motive lesne de înțeles, la construirea unei motivații necesare unei etapizări proprii a pieselor, preferând să ne focalizăm asupra noutății și strănității canonice a fiecărei piese în parte. Totuși, am păstrat, în virtutea cronologiei și a unității tematice și de viziune (canonică), evidenta coeziune a primei trilogii – *Iona*, *Paracliserul*, *Matca*. Am urmărit apoi un al doilea etaj, cvadruplu, al parabolilor inspirate de teatrul absurdului, de existențialism și psihanaliză: *Există nervi*, *Desfacerea gunoaielor*, *Pluta Meduzei*, *Casa evantai*. Pe al treilea palier am situat teatrul metaistoric, prin excelență subversiv prin metaforele puterii deviate, paranoice:

¹ Monica Spiridon și Mihai Iovănel, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. S-T, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007, p. 301-302

Lupoaica mea, *Luptătorul pe două fronturi*, *A treia țeapă*, *Răceala* (ultimele două, analizate în relația specifică de complementaritate în care ni le-a lăsat dramaturgul). Cea mai dificilă și plină de semnificații, *Vărul Shakespeare*, piesă pe care Nicolae Manolescu o considera „aproape ratată” este, din punctul nostru de vedere, un summum al teatrului sorescian și un experiment dramatic și teatral postmodernist.

În preambul, am definit sumar cei doi termeni din inventarul conceptual cu care operăm pentru a demonstra existența unui mit al creatorului, cu complexe culturale, literare și psihologice transferate personajelor – în special arhetipul și complexul – recuperând sugesii teoretice din arii diferite: mitocritică, critică arhetipală, mitanaliză și psihanaliză, critica psihologiei abisale și sociocritică (îndeosebi Charles Mauron, Gilbert Durand, Gaston Bachelard, Carl Gustav Jung, Jacques Lacan).

În *Iona*, tragedie a epistemologiei fenomenologice, am analizat arhetipul opoziției și diferenței subiective și metaforele captivității în istorie, totalitarism, cultură, literatura scrisă deja, epuizată – elemente specifice unui complex al lui Iona, cum îl numește Monica Spiridon, deci începutul unui teatru cu complexe literare, atins de o „nevroză balcanică” (Vasile Dem. Zamfirescu), responsabilă de scindarea conștiinței protagonistului, care a refuzat să devină prorocul mincinos al utopiei comuniste. În *Paracliserul*, am analizat rășfrângerile personalismului, curent mistic al legăturii nemijlocite cu Dumnezeuul mântuitor și complexe ignice, descrise de Gaston Bachelard: Prometeu și Empedocle. În *Matca*, am urmărit reprezentările feminității (Irina – gnoză și dialectică hegeliană, dar și proiecție a lui *anima*). Complexul lui Caron și complexul ofelian se conjugă, din punctul nostru de vedere, în traseul soteriologic și psihanalitic al piesei.

Comedia *Există nervi*, prima piesă a lui Sorescu, reduce la absurd utopia comunistă, dezvăluind psihoza suspiciunii. Predispoziția ludică și subversivă au fost explorate prin analiza mecanismelor ambiguității, după sugestii preluate din cartea lui William Empson. *Desfacerea gunoaielor* este, din punctul nostru de vedere, o distopie antitotalitară „de sertar”, în care complexul lui Gulliver servește obiectivității punctului de vedere auctorial teihoscopic. Excepțională ca realizare în sfera esopismului este *Pluta Meduzei*, o alegorie a naufragiului României comuniste, interesantă prin construcție, deoarece asimilează un model compozițional plastic – celebrul tablou al lui Théodore Géricault, în relație cu care se definește ca *ekphrasis*. Aici, soluția „ieșirii prin cer” filosofice, mistice, religioase rezidă în complexul lui Icar – actul creator sacrificial. *Casa evantai*, piesă complexă de psihologie abisală, în care am propus o analiză jugian-lacaniană, este importantă și pentru studiul relațiilor dramaturgului cu cenzura, deoarece a fost prima piesă soresciană interzisă oficial. Complexul lui Proteu dezvăluie eșecul proiectului „omului nou”, care împrumută, printre alte comportamente adaptative numite de cezori imorale, simptomatologia gravă, schizoidă, a multiplicării și uciderii eurilor. *Lupoaica mea*, piesă de tinerețe trădând preocupările pentru teatrul originilor, devine o parabolă a mistificării protocroniste a etnogenezei, înfățișând profanarea mitului întemeierii prin fratricid, căderea în istoria barbariei (romane, otomane etc.) și povestea deconstrucției simbolurilor identitare (tabloul sfâșiat al Lupoaicei). I-am asociat lumii postromane complexul lui Anteu, gigantul sugrumat de Herakles, care nu putea învinge decât atunci când atingea pământul, pentru că parabola comunică ideea succesiunii istorice și politice prin violența specifică elementului *pământ*. Aluziile la Războiul Rece și la împărțirea teritoriilor între liderii lumii capitaliste și cei comuniști, *Masca*, personaj ce definește disidentul care scoate limba, dezaprobat, constituie elemente ce întregesc mesajul antitotalitar al acestei comedii burlești. De „mitul personal” al rezistentului, cu tot instrumentarul metodei propuse de Charles Mauron ne-am ocupat cu precădere în piesa *Luptătorul pe două fronturi*, pe care însuși autorul o așază sub complexul lui Ulise, a cărui casă a fost invadată de pețitori „slinoși pe armurile din cuier”.

Teatrul metaistoric sorescian (*A treia țeapă și Răceala*) relevă mai curând complexul comenid decât pe cel al lui Dracula, deoarece piesele sunt, de asemenea, parabole ale puterii tiranice care sugrumă cultura. „Fericita excepție” anticanonică în literatura domeniului, reușește „nu numai depășirea registrelor solemn oratorice”, „recucerirea autonomiei antipropagandistice a demitizării istoriei”, ci și „sincronizarea firească, organică, cu formulele moderniste occidentale”. (*Galileo Galilei*, de Brecht, *Romulus cel Mare*, de Dürrenmatt, *Machbeth*, de Ionesco, *Marat-Sade*, de Pieter Weiss). Era însă de așteptat și o distanțare a dramaturgului de acestea, în favoarea unui teatru istoric dinamic, care „să supună trecutul unui tratament firesc de restaurare” și va opta pentru formula teatrului popular, ambulant, de tip medieval, amintind de bălci, pentru a exprima prin toposul „lumii pe dos” prezentul comunist alienat, deviat. Noutatea este că realismul descriptiv este exclus, psihologicul trece în subsidiar, primând improvizația, varietatea de registre convenabile comunicării prin mijloace corporale și verbale ce pot satisface gustul unui public eterogen și exprimarea mai multor categorii și forme, „de la tragedie la grotesc, de la plâns la bastonadă”.

În capodopera *Vărul Shakespeare* se poate constata „melancolia descendenței” canonice, dar și modificarea poziționării canonice pe paliere diferite, de la modelul shakespeareian, universal, la experimentul transtextual care-l situează pe Marin Sorescu în actualitatea poststructuralismului și postmodernismului. Am analizat textul în termeni de inter-, hetero- și transtextualitate, valorificând idei din Tel Quel-iști, din cărțile lui Gérard Genette, Cristina Hăulică ș.a. Complexul lui Narcis exprimă specularitatea și autoreferențialitatea postmodernistă asumată de danezul Sorescu. *Vărul Shakespeare* conține, prin punerea în abis a propriei teatralități ostentative, nu doar teatrul în teatru al rescrierii lui *Hamlet*, ci și piesa în piesă a rescrierii operei lui Sorescu, ce s-a reinventat și de această dată, pe teritoriile postmodernismului. Ficțiunea i-a contaminat exemplar, inițiativ, existența, finalizată printr-o moarte ritualică, sacrificială, aparent prozaică și cinică, ce este, de fapt, condiția redempțiunii și a eternizării artistice.

Ultimul capitol, **Teatrul lui Marin Sorescu între „critica de întâmpinare” și metacritică**, depășește dificultățile organizării taxonomice ale criticii postbelice (abordată, în primul subcapitol, din unghi descriptiv), investigând în mod deosebit criteriile axiologice care compun triada șaizecistă: etic, estetic, etnic. Fără a insista asupra stigmatului ideologic, am căutat să deslușim importanța revizionismului postbelic în construcția canonică actuală și influențele acestuia în procesul receptării critice a operei și, într-un articol distinct, a dramaturgiei lui Marin Sorescu. Trecerea în revistă a numeroaselor puncte de vedere formulate în exegeza soresciană ne-a determinat să reflectăm asupra „limitelor interpretării” (Umberto Eco) în cazul unui scriitor care „nu stă la poză”. Biografia George Boris Lungu, Fănuș Băileșteanu, Ilarie Hinoveanu, George Sorescu se focalizează pe autor, respectiv pe abordarea biografic-sociologică motivată de conflictele generaționiste, iar cei mai mulți dintre exegeții operei soresciene (enumerați în prezenta selecție bibliografică) practică fie o critică de întâmpinare a volumelor, a pieselor, fie demersul critic aprofundat, prin metode critice diferite, într-o analiză centrată pe operă, pe text. Interpretarea bazată pe receptor survine în analiza poziționării canonice din perspectiva revizionistilor Gheorghe Grigurcu, Virgil Diaconu, Ioan Lascu etc., fiind practică, de asemenea, de Eugen Simion, în seria *Fragmentelor critice*, de metacriticul Sorina Sorescu și de noua generație de critici care, după 2005, reconsideră procesul revizionist: Ion Simuț, Marin Mincu, Corin Braga, Monica Spiridon, Nicoleta Sălcudeanu, Alex Goldiș, Daniel Cristea-Enache, Ruxandra Cesereanu, Andrei Grigor, Vasile Spiridon, Paul Cernat, Cozmin Borza etc.

Sub aspectul conținutului, cele mai multe studii și articole sunt fie impresioniste, chiar și când vorbim de dicționarul Irinei Petraș, fie analize tematice ori stilistice, cronici de întâmpinare și recenzii, unele reluate în volume de sinteză și în istorii literare (Nicolae Manolescu, Alex Ștefănescu). Studiile biografice și monografiile despre Marin Sorescu

(semnate de Nicolae Florescu, Virginia Sorescu, George Sorescu, Gheorghe Boris Lungu, Simion Bărbulescu, Mihaela Andreescu, Fănuș Băileșteanu etc.) reproduc, în general, informațiile biobibliografice cu singurul avantaj al actualizării. Lipsesc, de pildă, trimiterile consistente la contactele culturale, informațiile despre activitatea la "Animafilm", despre preocupările ministrului Culturii, despre activitatea jurnalistică și altele. Articolele sporadice scrise după 2005, în presa online și în revistele de specialitate, au, cele mai multe, caracter comemorativ. Dacă înainte de 1989, opiniile critice se desfășurau pe o grilă axiologică largă, între exagerarea impactului scriiturii soresciene în epocă și negarea totală a originalității tematice, stilistice, de viziune și de expresie (Mircea Cărtărescu, Ștefan Foarță, Gheorghe Grigurcu, Marin Nițescu, Virgil Diaconu, Cristian Tudor Popescu), cele de după 2000 se polarizează după aceleași criterii: articolele comemorative nu ies din inerția encomiastică și sunt la fel de dăunătoare ca și cele în care contestarea vehementă, colerică, fără argumente viabile, cu atac la persoană, eludează conținutul operei (Virgil Diaconu, Ioan Lașcu) Atitudinile critice șaizeciste atât de diverse, precum recunoașterea, rezerva, minimalizarea și respingerea s-au manifestat în condițiile în care formula artistică insolită a avut și aspecte „reproșabile” pe care critica le-a incizat cu precizie și cu fervoare în poezie: abandonul în facil, folosirea până la clișeu și poncif a schemei compoziționale, prozaismul, predominanța lucidității în raport cu lirismul, supralicitarea parodiei și autoparodiei, manierismul, care sunt, de altfel, locuri comune în postmodernism.

O schimbare de optică în exegeza soresciană și în cea a revizionismului dictat de imperativele Est-eticii (subiect pentru care a curs cemeală peste două decenii) s-a produs după 2005, când critici din noul eșalon se poziționează ferm, în calitate de mediatori / observatori ai conflictelor generaționiste, cerând rescrierea istoriei literare posttotalitare în lumina adevărului. Panoptic al teatrului contemporan românesc, teatrul sorescian trebuie astăzi reconsiderat din perspectiva unei reconstrucții canonice în care criticii sunt datori să cerceteze și teatrul subsersiv, și literatura esopică, drept componente esențiale ale rezistenței prin cultură a generației șaizeciste.

De o deteriorare a imaginii scriitorului Marin Sorescu sunt învinovați criticii șaizeciști, cărora li se reproșează reculul, neimplicarea în construcția edificiului conceptual al neomodernismului și în apărarea literaturii pe care au promovat-o sau unii critici optzeciști pentru faptul de a fi apropiat concepte comune sub definiția postmodernismului (Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, Ștefan Foarță). Vinovați sunt cei care, de câteva decenii, nereușind să răstoarne canonul estetic legitimat de atâtea anchete, revizuri, sondaje etc. nu vor să accepte listele preferințelor academice și ale publicului și se erijează în „arhitecții” unor noi istorii literare mistificate, cu „dezvăluiri”, „selecții”, „culpe”, omisiuni, denaturări, denigrări practicate într-un limbaj deturnat de la regulile eleganței polemicilor. Tactica subminării vârfurilor canonice stă la baza rescrierii decanonizante a istoriei literare, anulându-li-se meritele celor care au construit o literatură valoroasă pentru vina de a fi căzut în dizgrația noilor elite culturale și politice.

În ultimul subcapitol, proiectat în metafora „oglinzii sparte”, nefast simbol asumat de dramaturg, am constatat diferența de abordare a criticii dramatice în raport cu cronicile teatrale, în care se definesc mai atent mărcile teatralității și teatralizării. Observațiile despre „meseriile murdare” – cenzori, detractori, revizioniști și acuzatori ai teatrului sorescian arată cât de variat este tabloul receptării acestuia.

Marin Sorescu, dramaturgul care nu (mai) încapă în clasificări este un caz special de bovarism cultural care incită la multiple re-lecturi. A trăit sentimentul identitar cu aerul unui cosmopolit, preferând vecinătatea cu Europa Centrală, cu Occidentul, cu America; s-a comparat / identificat cu cei eternizați, situați în capul ierarhiei – văr cu Shakespeare, afin cu expresioniștii, cu marii existențialiști, dar fixat într-o continuă neoavangardă față de orice modele. S-a stins cu vanitatea rănită, crezând în mitul modern al scriitorului total, angajat în reforma culturală a lumii sale. Cuprins de o

„ambiiție universalistă”, elitistă, dramaturgul a conceput un sistem dramatic echivalent cu o epistemologie și cu o soteriologie demne de canonul lui Bloom. Cele douăsprezece piese strălucesc prin constelațiile de simboluri ale unui mit personal, al rezistenței prin cultură, care spune totul despre epocă, Om și condiția lui.

Bibliografie selectivă

A. Opera lui Marin Sorescu

1. Dramaturgie

- Sorescu, Marin, *Iona. Tragedie în patru tablouri*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Sorescu, Marin, *Paracliserul. Tragedie în trei tablouri*, Editura Eminescu, București, 1970
- Sorescu, Marin, *Setea muntelui de sare*, Editura Cartea Românească, București, 1974
- Sorescu, Marin, *Matca. Piesă în trei acte*, Editura Eminescu, București, 1976
- Sorescu, Marin, *Răceala – A cold*, seria „Arlechin”, traducere de Stavros Deligiorgis, Editura Junimea, Iași, 1978
- Sorescu, Marin, *Teatru (Răceala, A treia țeapă)*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1980
- Sorescu, Marin, *Ieșirea prin cer*, Editura Eminescu, București, 1984
- Sorescu, Marin, *Vărul Shakespeare și alte piese. Teatru*, Editura Cartea Românească, București, 1992
- Sorescu, Marin, *Iona, A treia țeapă, Vărul Shakespeare. Teatru*, seria „Biblioteca pentru toți”, Editura Minerva, București, 1993
- Sorescu, Marin, *Răceala*, Editura Creuzet, București, 1994
- Sorescu, Marin, *Desfacerea gunoaielor*, Editura Expansion-Armonia, București, 1995
- Sorescu, Marin, *Opere, III. Teatru*, Editura Academiei Române și Univers Enciclopedic, București, 2003
- Sorescu, Marin, *Iona. Paracliserul. Matca, Teatru I*, prefață de Sorina Sorescu, Grupul Editorial Art, București, 2006
- Sorescu, Marin, *A treia țeapă. Răceala. Vărul Shakespeare, Teatru II*, prefață de Sorina Sorescu, Grupul Editorial Art, București, 2007

2. Publicistică, diaristică, eseistică

- Sorescu, Marin, *Teoria sferelor de influență. Studii de critică literară și cinematografică*, Editura Eminescu, București, 1969
- Sorescu, Marin, *Insomnii. Microeseuri*, Editura albatros, București, 1971
- Sorescu, Marin, *Starea de destin*, Editura Junimea, Iași, 1976
- Sorescu, Marin, *Ușor cu pianul pe scări. Cronici literare*, Editura Cartea Românească, București, 1985
- Sorescu, Marin, *Tratat de inspirație (Dialoguri și portrete)*, Editura Scrisul Românesc, 1985
- Sorescu, Marin, *Biblioteca de poezie românească*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu și Virginia Sorescu, Editura Creuzet, București, 1997
- Sorescu, Marin, *Cronici literare*, cuvânt introductiv, note, anexe de George Sorescu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2005
- Sorescu, Marin, *Opere, IV. Publicistică*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Univers Enciclopedic, București, 2005

- Sorescu, Marin, *Opere, V. Publicistică*, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă și Univers Enciclopedic, București, 2005
- Sorescu, Marin, *Insolitul ca energie creatoare, cu exemple din literatura română*, teză de doctorat susținută la Universitatea București, Facultatea de Litere, îndrumător științific, prof. univ. dr. Dumitru Micu, București, 1991.

B. Referințe teoretice și critice

Dicționare, enciclopedii și istorii literare

- Alterescu, Simion (redactor-șef), *Istoria teatrului în România*, redactor responsabil vol. I-III, I. De la începuturi până la 1848; II. 1949-1944; III. 1919-1944, Editura Academiei R. S. R., București, 1965, 1971, 1973
- Barbu, Eugen, *Istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Eminescu, București, 1975
- Bălan Mihailovici, Aurelia, *Dicționar onomastic creștin*, Editura Minerva, 2003
- Bidu-Vrânceanu, Angela (coord.), *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, Editura Științifică, București, 1997
- Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, vol. I-II, Editura Saeculum, I.O., București, 2002
- Boldan, Emil (coordonator), *Dicționar de terminologie literară*, Editura Științifică, București, 1970
- Bondalici, Dumitru, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și Noul Testament*, Editura Diecezană Caransebeș, 2005
- Cary, M., Scullard, H. H., *Istoria Romei până la domnia lui Constantin*, ediția a III-a, traducere de Simona Ceaușu, Editura All, București, 2008
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române. Compendiu*, Editura Minerva, București, 1983
- Chevalier, Jean și Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, I-III, Editura Artemis, București, 1994
- Cocagnac, Maurice, *Simbolurile biblice. Lexic teologic*, Editura Humanitas, București, 1997
- Cosma, Luminița (trad.) ș.a., *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, Editura All Educational, București, 2004
- Crăciun, Gheorghe (coord.), *Istoria literaturii române pentru elevi și profesori*, Editura Cartier educațional, București, 2004
- Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amacord, Timișoara, 1994
- Evseev, Ivan, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Invierea, Timișoara, 2007
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 1-3, trad. din limba franceză de Cezar Baltag, Editura Universitas, Chișinău, 1994
- Eliade, Mircea, *Tratat de istoria religiilor*, Editura Humanitas, București, 2005
- *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, All Educational, DeAgostini, București, 2004
- Fierăscu, Ghiță C., *Dicționar de terminologie poetică*, Editura Ion Creangă, București, 1973
- *Filosofia americană clasică*, vol. I, selecția textelor, prefață și note introductive de Andrei Marga, Editura All Educational, București, 2000
- Ghițulescu, Mircea, *O panoramă a literaturii dramatice române contemporane*, Editura Dacia, 1984

- Ghițulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei românești contemporane*, Editura Albatros, București, 2000
- Gibson, Clare, *Semne și simboluri*, Editura Aquilla '93, 1998
- Hangiu, I., *Dicționarul presei literare românești (1790-2000)*, editia a III-a, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004
- Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1995
- Ligou, Daniel, *Dicționar de francmasonerie*, Editura Ideea Europeană, Iași, 2008
- Marco, Drago, Boroli, Andrea (coord.), *Enciclopedie de filosofie și științe umane*, Editura All Educational, București, 2004
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, vol. I, Editura Eminescu, 1973
- Mantran, Robert, *Istoria Imperiului Otoman*, Editura Bic All, București, 2001
- Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum O.I., 2009
- Moeschler, Jacques, Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1999
- Lewis, James R., *Enciclopedia visului*, Editura Trei, București, 2006
- Parapiru, Teodor, *Dicționar enciclopedic de expresii celebre*, Editura Alma, Galați, 2002
- Pârvu, Sorin (coord.), *Dicționar de postmodernism. Monografii și corespondențe tematice*, Editura Institutul European, Iași, 2005
- Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până astăzi*, Editura Univers, București, 1981
- Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Albatros, București, 1971
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I, II, Editura Semne, București, 2009
- Pop, Alexandru, *Dicționar de alchimie ilustrat*, Editura Paralela 45, București, 2006
- Popescu, Florentin, *O istorie anecdotică a literaturii române*, Editura Saeculum I.O., Editura Vestala, București, 1995
- Ruști, Doina, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, III, Editura Minerva, București, 1987
- Sasu, Aurel, *Dicționar biografic al literaturii române*, M – Z, Editura Paralela 45, Pitești, 2006
- Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, vol I-IV, Editura Minerva, București, 1982-1990
- Samuels, Andrew, Shoter, Bani, Plaut Fred, *Dicționar critic al psihologiei analitice, jungiene*, Editura Humanitas, București, 2005
- Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul general al literaturii române*, S/T, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007
- Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Mașina de Scris, București, 2005
- Ulici, Laurențiu, *Literatura română contemporană, I - Promoția 70*, Editura Eminescu, București, 1995
- Vasiliu, Mihai, *Istoria teatrului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, 1995
- Velimirovici, Nicolae, *Simboluri și semne*, Editura Predania, București, 2009
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologia romană*, Editura Academiei R.S.R., București, 1987
- Walter, Philippe, *Dicționar de mitologie creștină*, Editura Artemis, București, 2005
- Zăciu, Mircea, Papahagi, M., Sasu, Aurel, *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1978
- Zăciu, Mircea, *Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978

- Zalis, Henri, *O istorie condensată a literaturii române. 1880-2000*, ediția a II-a, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2007
- Zamfir, Mihai, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 2011

2. Lucrări de teatrologie și critică teatrală

- Acsan, Ion, *Orfeu și Euridice în literatura universală*, Editura Albatros, București, 1981
- Alterescu, Simion (redactor-șef), *Istoria teatrului în România*, redactor responsabil vol. I-III, I. De la începuturi până la 1848; II. 1949-1944; III. 1919-1944, Editura Academiei R. S. R., București, 1965, 1971, 1973
- Aristotel, *Poetica*, Editura Academiei R.P.R., București, 1965
- Aristotel, studiu introductiv și alegerea textelor de C.I. Gulian, Editura de Stat, București, 1951
- Banu, George, *Teatrul memoriei*, traducere de Adriana Fianu, Editura Univers, București, 1993
- Banu, G., *Ultimul sfert de secol teatral. O panoramă subiectivă*, Paralela 45, 2003
- Banu, George, *Reforme teatru în secolul reînnoirii*, Editura Nemira, București, 2011.
- Banu, George, *Scena supraverghetă. De la Shakespeare la Genet*, Editura Polirom, Iași, 2007
- Banu, G, Tonitza, M., *Arta teatrului*, Editura Nemira, 2004
- Berlogea, Ileana, *Teatrul medieval european*, Editura Meridiane, București, 1970
- Berlogea, Ileana, *Teatrul și societatea contemporană. Experiențe dramatice și scenice ale anilor '60-'80*, Editura Meridiane, București, 1985
- Berlogea, Ileana, Muntean, G., *Pagini din istoria gândirii teatrale românești*, Editura Meridiane, București, 1972
- Berlogea, Ileana, *Teatrul românesc în secolul XX*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000
- Ileana Berlogea, *Teatrul și societatea contemporană. Experiențe dramatice și scenice ale anilor '60-'80*, Editura Meridiane, București, 1985
- Blaga, Iosif, *Teoria dramei*, Editura Scrisul Românesc, 1995
- Brădățeanu, Virgil, *Viziune și univers în noua dramaturgia românească*, Editura Cartea Românească, București, 1977
- Borie, Monique, *Fantoma sau Îndoiala teatrului*, Editura Polirom, Iași, 2007
- Camus, Albert, *Teatru*, prefață de B. Elvin, Editura Univers, București, 1970
- Cântic, Ileana Oltița, *Estetica impurului – entația sincretismului în arta spectacolului teatrului postbelic*, Princeps Edit, Iași, 2003
- Ceucă, Justin, *Teatralogia românească interbelică*, Editura Minerva, București, 1990
- Ceucă, Justin, *Evoluția formelor dramatice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Ceucă, Justin, *Aventura dramei românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005
- Clement, Bruno, *Tragedia clasică*, Institutul European, 2000
- Cocora, Ion, *Privitor ca la teatru*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982
- Cristea, Mircea, *Teatrul experimental contemporan. Curente, tendințe, orientări*, cuvânt înainte de Ileana Berlogea, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996
- Cubleşan, Constantin, *Teatrul între civic și etic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983
- Cubleşan, Constantin, *Teatrul, istorie și actualitate*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979
- Cusset, Christophe, *Tragedia greacă*, Institutul European, 1999
- Deleanu, Horia, *Elogiu scenei*, Editura Meridiane, București, 1988
- Diaconescu, Romulus, *Spații teatrale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979

- Domenach, Jean-Marie, *Întoarcerea tragicului*, traducere de Alexandru Baci, Editura Meridiane, 1995
- Defays, Jean-Marc, *Comicul*, Editura Institutul European, Iași, 2000
- Drimba, O., *Teatrul de la origini și până azi*, Editura Albatros, București, 1973
- Drimba, O., *Istoria teatrului universal*, Editura Vestala, București, 2007
- Elvin, B., *Teatrul și interogația tragică*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1969
- Elvin, B., *Dialogul neintgrerupt al teatrului în secolul XX*, vol. I-II, Editura Minerva, București, 1973
- Găman, Ramona, Mutoiu, Lăcrămioara, *Propedeutica și pragmatica textului dramatic*, Editura Versus, Iași, 2006
- Gheorghiu, Octavian, *Teatrul antic grec și latin*, Editura Meridiane, București, 1970
- Ghițulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, Editura Albatros, București, 2000
- Grigorescu, Dan, *Shakespeare în cultura română modernă*, București, Editura Minerva, 1971
- Grigoriu, E., *Zorii teatrului cult în Țara Românească*, Editura Albatros, București, 1983
- Grotowski, Jerzy, *Spre un teatru sărac*, traducere de George Banu și Mirella Nedelcu-Patureau, prefață de Peter Brook, postfață de George Banu, Editura Cheiron, București, 2009
- Ionesco, E., *Note și contranote*, Editura Humanitas, București, 2002
- Ionescu, Eugen, *Teatru*, vol. I-II, Editura Minerva, București, 1970
- Ionescu, Crisitna, Lăzărescu, Gheorghe, Tătaru, Ieronim, *Crestomație de literatură universală*, Editura Diacon Coresi, 1993
- Iordache, Michaela Tonitza, Banu, George, *Arta teatrului*, editia a II-a revăzută și adăugită, traducere de Delia Voicu, Editura Nemira, București, 2004
- Iosif, Mira, *Teatrul nostru cel de toate serile. Interpretări scenice 1967-1977*, Editura Eminescu, București, 1979
- Kivu, Dinu, *Teatrul, la timpul prezent*, Editura Eminescu, București, 1993
- Kivu, Dinu, *Rezistența prin teatru*, Editura Tradeus Arte, București, 2009
- Mancaș, Mircea, *Trecut și prezent în teatrul românesc*, Editura Eminescu, București, 1979
- Măciucă, Constantin, *Viziuni și forme teatrale*, Editura Meridiane, București, 1983
- Mănescu, Clio, *Mitul antic elen și dramaturgia contemporană*, Editura Univers, București, 1977
- Milea, Doinița(coord.), Antofi, Simona, *Forme și teorii ale literaturii și ale discursului critic contemporan*, Editura Europlus, 2005
- Munteanu, Romul, *Farsa tragică*, Editura Univers, București, 1989
- Nelega, Alina, *Structuri și formule de compoziție ale textului dramatic*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010
- Omescu, Ion, *Hamlet sau ispita posibilului*, București, Editura Cartea Românească, 1971
- Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, Editura Gramar, 2002
- Pintlie, Lucian, *Bricabrac*, Editura Humanitas, București, 2003
- Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, Editura Gramar, 2002
- Pop, Elisabeta, *Istorie și isterii teatrale*, Editura Nigredo, Arad, 2005
- Popa, Constantin, *Teatrul absurdului între revelație filozofică și necesitate estetică*, Editura Junimea, 2005
- Popescu, Marian, *Oglinda spartă. Teatrul românesc după 1989*, Editura Unitext, București, 1997

- Popescu, Marian, *Scenele teatrului românesc 1945-2004. De la cenzură la libertate*, Editura Unitext, București, 2004.
- Piscator, Edwin, *Teatrul politic*, Editura Politică, București, 1966
- Robescu, Marius *Autori și spectacole. 1970-1980*, colecția „Masca”, Editura Eminescu, București, 1980
- Rachet, Guy, *Tragedia greacă*, Editura Univers, București, 1980
- Robescu, Marius *Autori și spectacole. 1970-1980*, colecția „Masca”, Editura Eminescu, București, 1980
- Rusu, L., *Eschil, Sofocle, Euripide*, Editura Tineretului, 1961
- Sartre, Jean-Paul, *Teatru*, vol. I, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969
- Sasu, Aurel, Vartic, Mariana, *Dramaturgia românească în interviuri*, antologie și comentarii, vol.V(S-Z), Editura Minerva, București, 1996
- Silvestru, Valentin, *Spectacole în cerneală*, București, Editura Meridiane, 1972
- Silvestru, Valentin, *Clio și Melpomena. Prezența istoriei trecute și a celei actuale în universul literaturii dramatice și al scenei românești*, Editura Eminescu, București, 1977
- Silvestru, Valentin, *Antologia piesei românești într-un act*, vol. I, ediție, studiu introductiv, note de Valentin Silvestru, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979
- Silvestru, Valentin *Un deceniu teatral*, Editura Eminescu, București, 1984
- Silvestru, Valentin, *Ora 19,30*, Editura meridiane, București, 1993
- Săceanu, Amza, *Teatrul ca lume*, Editura Meridiane, București, 1985
- Surer, Paul, *Teatrul francez contemporan*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968
- Schechner, Richard, *Performance. Introducere și teorie*, antologie și prefață de Savana Stănescu, traducere de Ioana Ieronim, Editura Unitext, București, 2009
- Taftă, Nicolae, *Metamorphoses de la littérature française contemporaine*, Editura Fundației Universitare “Dunărea de Jos”, Galați, 2000
- Todoran, Lucian Blaga, *Mitul dramatic*, Editura Facla, Timișara, 1985
- Tonitza-Iordache, Michaela, Banu, George, *Arta teatrului*, Editura Nemira, București, 2004
- Ubersfeld, Anne, *Termenii cheie ai analizei teatrului*, Institutul European, 1999
- Vasiliu, Mihai, *Istoria teatrului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, 1995
- Vodă-Căpușan, Maria, *Dramatis personae*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980

3. Studii și monografii ale operei lui Marin Sorescu

- Andreescu, Mihaela, *Marin Sorescu. Instantaneu critic*. Editura Albatros, București, 1983
- Barbu, *Aspecte ale romanului românesc contemporan*, vol. II, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1995
- Băileșteanu, Fănuș, *Marin Sorescu. Studiu monografic*, Editura București, 1998
- Băran, Cristina, *Teatrul lui Marin Sorescu: tragedia speranței*, Editura Didactica Militans, Casa Corpului Didactic, Oradea, 2009
- Catargiu, Călin, *Marin Sorescu sau eseul continuu*, Editura Cheia Succesului, 1995
- Cârciu, Evelina, *Teatrul și poezia lui Marin Sorescu*, Editura Aula, 2005
- Chirilă, George, *Intre ironic și imaginar. Marin Sorescu*, Editura Viitorul Românesc, 2001
- Custură, Ștefania Maria, *Marin Sorescu. Poezia teatrului și teatralitatea poeticului*, Editura Scientia, Cluj-Napoca, 2009

- Diaconescu, Romulus, *Condiția umană în dramaturgia postbelică. Horia Lovinescu, Teodor Mazilu, Marin Sorescu, D.R.Popescu*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2001
- Drăghici, Camelia Felicia, *Marin Sorescu sau interogația exemplară* (rezumatul tezei de doctorat, conducător științific, acad. prof. univ. dr. Ion Coteanu), Universitatea București, Facultatea de Litere, 1994
- Gâncă, Crenguța, *Opera lui Marin Sorescu*, Editura Paralela 45, 2002
- Hinoveanu, Ilarie, *Marin Sorescu: laserul vagului sau arta care doare*, vol. I, Editura Alma, Craiova, 2004
- Hinoveanu, Ilarie, *Marin Sorescu, triumfător la judecata de apoi*, vol. II, Editura Alma, Craiova, 2006
- Ionică, Maria, *Marin Sorescu – un eu creator în ipostaze daimonice*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2005
- Lungu, Gheorghe Boris, *Receptarea în epocă a poeziei lui Marin Sorescu(1964-1989)*, Editura Fundației „Marin Sorescu”, București, 1998
- Lungu, Gheorghe Boris, *Marin Sorescu. Biobibliografie*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2003
- Oprescu, Alex., Chiriță, Marcela, *Marin Sorescu la Buzău*, Biblioteca Județeană „V.Voiculescu” Buzău, 1996
- Popescu, Oana Cătălina, *Marin Sorescu, vinovat fără voie*, Princeps Edit, Iași, 2003
- Popescu, Marian, *Chei pentru labirint. Eseu despre teatrul lui Marin Sorescu și D. R. Popescu*, Editura Cartea Românească, București, 1986
- Sorescu, George, *Marin Sorescu în scrisori de familie. Altar cu parabole edite și inedite*, cuvânt introductiv note și comentarii de George Sorescu, ediție revăzută și adăugită, Autograf MJM, Craiova, 2008
- Scorțanu, Tatiana, *Marin Sorescu, dramaturg*, Editura Corgal Press, Bacău, 2010
- Stuparu, Ada, *Marin Sorescu – starea poetică a limbii române*, Editura Aius PrintEd, Craiova, 2006
- Tupan, Ana-Maria, *Marin Sorescu și deconstructivismul*, notă biobibliografică de Virginia Sorescu, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1995
- Vodă-Căpușan, Maria, *Marin Sorescu sau despre tânjirea spre cerc*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1993

4. Istorie, teorie, critică literară și alte lucrări de referință, din diferite domenii

- Achim, George, *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002
- Afloroaei, Ștefan, *Lumea ca reprezentare a celuilalt*, Institutul European, Iași, 1994
- Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Editura Polirom, Iași, 1997
- Aimé-Azame, Denise, *Patima lui Géricault*, Editura Meridiane, București, 1972
- Alexandrescu, Sorin, *Privind înapoi modernitatea*, Editura Univers, București, 1999
- Alexandrescu, Sorin, *Identitate în ruptură. Mentalități românești postbelice*, traduceri de Mirela Adăscăliței, Sorin Alexandrescu, Șerban Angheliescu, Editura Univers, București, 2000
- Angheliescu, Mircea (coordonator), *Dicționar de termeni literari*, Editura Garamond, București, 2000
- Antofi, Simona, Milea, Doinița, *Forme și teritorii ale literaturii și ale discursului critic contemporan. Glosar și antologie de texte*, Editura Europlus, Galați, 2005
- Antofi, Simona, Milea, Doinița, *Frontiere culturale și literatură*, Editura Europlus, Galați, 2006
- Antohi, Sorin, *Utopica. Studii asupra imaginarului social*, Editura științifică, București, 1991

- Antohi, Sorin, *Exercițiul distanței. Discursuri, societăți, metode*, Editura Nemira, București, 1997
- Anton, Mariana, *Universul simbolic al spațiului românesc în textele lui Vasile Lovinescu*, teză de doctorat, conducător științific prof. univ. dr. Doinița Milea, Universitatea "Dunărea de Jos" Galați, 2011
- Anzieu, Didier, *Psihanaliza travaliului creator*, traducere și prefață de Bogdan Ghiu, Editura Trei, București, 2004
- Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, Editura Humanitas, București, 1994
- Aron, Raymond, *Opiumul intelectualilor*, ediția a II-a, traducere de Adina Dinițoiu, Editura Curtea Veche, București, 2008
- Aucouturier, Michel, *Realismul socialist*, traducere de Lucia Flonta, Editura Dacia, Cluj, 2001
- Augustin, *Confesiuni*, traducere de Gh. I Șerban, Editura Humanitas, București, 1998
- Bachelard, Gaston *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, Editura Univers, București, 1995
- Bachelard, Gaston, *Aerul și visele*, Editura Univers, București, 1999
- Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*, Editura Paralela, 45, Pitești, 2003
- Bachelard, Gilbert, *Psihanaliza focului*, Editura Univers, București, 2000
- Balotă, Nicolae, *Literatura absurdului*, ediția a II-a, Editura Teora, București, 2000
- Bădărău, Dan, *Neomodernismul românesc*, Institutul European, Iași, 2007
- Bădărău, Dan, *Postmodernismul românesc*, Institutul European, Iași, 2007
- Berdiaev, Nicolai, *Sensul creației*, traducere de Anca Roznovanu, Editura Humanitas, București, 1992
- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod îngrijită de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001
- Blanchot, Maurice *Spațiul literar*, traducere și prefață de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1980
- Bloom, Harold, *Canonul occidental. Cărțile și Școala Epocilor*, Editura Univers, în 1998.
- Bloom, Harold, *Canonul occidental*, Editura Art, București, 2007
- Bloom, Harold, *Anxietatea influenței. O teorie a poeziei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
- Borbély, Ștefan, *O carte pe săptămână*, Editura Ideea Europeană, București, 2007
- Borella, Jean, *Criza simbolismului religios*, Editura Institutul European, Iași, 1995
- Boldea, Iulian, *Aproximații*, Editura Aura Christi & Andrei Potlog, București, Contemporanul, 2010
- Boia, Lucian (coord.), *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, 1998
- Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Editura Humanitas, București, 2000
- Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2005
- Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2006
- Boia, Lucian, *Occidentul. O interpretare istorică*, Humanitas, București, 2007
- Boia, Lucian, *România, țară de frontieră a Europei*, Humanitas, București, 2007
- Borbély, Ștefan, *Homo brucans și alte eseuri*, Editura Aura Christi & Andrei Potlog, Contemporanul, București, 2011
- Braga, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Editura Dacia, Cluj, 1999
- Braga, Corin, *De la arhetip și anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Braga, Corin, *Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma*, Editura Polirom, București, 2007

- Breban, Nicolae, *Riscul în cultură*, Editura Polirom, Iași, 1997
- Breban, Nicolae, *Spiritul românesc în fața unei dictaturi*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, ediția a III-a, prefață de Ovidiu Pecican, București, 2005
- Burgess, Anthony, *Shakespeare*, traducere de Sorana Corneanu, Editura Humanitas, București, 2002
- Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, Editura Univers, București, 1988
- Caillois Roger, *Abordări ale imaginarului*, Editura Nemira, 2001
- Camus, Albert, *Mitul lui Sisif*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969
- Cassirer, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, Editura Humanitas, București, 1994
- Cassirer, Ernst, *Filosofia formelor simbolice*, 1, 2, Editura Paralela 45, București, 2008
- Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2005
- Călinescu, Matei, *Eugène Ionesco: teme identitare și existențiale*, Editura Junimea, Iași, 2006
- Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, ediția a II-a, traducere de Virgil Stanciu, Editura Polirom, Iași, 2007
- Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999
- Cătănuș, Dan (coordonator), *Intellectualii români în arhivele comunismului*, Editura Nemira, București, 2006
- Ceaușu, George, *Spațiul literar românesc și "postmodernismul fără modernitate"*, Princeps Edit, Iași, 2005
- Cernat, Paul, Manolescu, Ion, Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, *Explorări în comunismul românesc*, vol. I-II, Editura Politrom, Iași, 2005
- Cesereanu, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, Editura Humanitas, București, 2003
- Cesereanu, Ruxandra, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui patricid național*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Cesereanu, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, Editura Humanitas, București, 2003
- Chiper, Nicolina, *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*, Editura Saeculum I.O., București, 2006
- Cioran, Emil, *Istorie și utopie*, traducere de Emanoil Marcu, Editura Humanitas, București, 2002
- Ciorănescu, Alexandru, *Barocul sau descoperirea dramei*, în românește de Gabriela Tureacu, postfață de Dumitru Radulian, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Chișu, Lucian, Hanganu, Laurențiu, *Literatura în epoca totalitarismului*, Editura Printech, București, 2008
- Chrysostomos, Arhiepiscop al Atenei, *Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici de la Cruciada a IV-a până la controversa isihastă*, Editura Vremea, București, 2007
- Clint, Radu, *Cadru totalitar și funcționare narcisică*, Editura Fundației Generația, București, 2004
- Codoban, Aurel, *Postmodernismul. Deschideri filosofice. Manfred Frank, Günter Figal, Claude Karnoouh, Matei Călinescu, Aurel Codoban*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995
- Codoban, Aurel, *Semn și interpretare. O introducere postmodernă în semiologie și hermeneutică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Cojanu, Daniel, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Editura Lumen, Iași, 2009

- Coman, Mihai, *Mass-media – mit și ritual. O perspectivă antropologică*, Editura Polirom, Iași, 2003
- Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, editori Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, *Istoria comunismului în România, vol. II, Documente. Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Editura Polirom, 2012
- Compagnon, Antoine, *Cele cinci paradoxuri ale modernității*, Editura Echinoc, Cluj, 1998
- Compagnon, Antoine și Seebacher, Jacques, *Spiritul Europei*, vol. 3. *Gusturi și maniere*, traducere de Mihaela Zoicaș și Bianca Bentoiu, Editura Polirom, Iași, 2002
- Connor, Steven, *Cultura postmodernă. O introducere în teoriile contemporane*, Editura Meridiane, București, 1999
- Constantinovici, Simona, *Sertarele cu ficțiune. Manual de scriere creativă*, Editura Bastion, Timișoara, 2008
- Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, Editura Polirom, 1998
- Cornea, Paul, *Interpretare și raționalitate*, Editura Polirom, 2006
- Corti, Maria, *Principiile comunicării literare*, Editura Univers, București, 1981
- Crețu, Bogdan, *Utopia negativă în literatura română*, Editura Cartea Românească, București, 2008
- Cristea, Valeriu, *Ferestra criticului*, Editura Cartea Românească, București, 1987
- Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Editura Vlasie, Pitești, 1994
- Crăciun, Gheorghe, *Aisbergul poeziei moderne*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Ciorănescu, Alexandru, *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, traducere de Ileana Cantunari, Editura Cartea Românească, București, 1996
- Cojanu, Daniel, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Editura Lumen, 2009
- Cordoș, Sanda, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999
- Corbu, Daniel, *Postmodernism și postmodernitate în România de azi*, Princeps Edit, Iași, 2008
- Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*, Editura Polirom, 1998
- Cornea, Paul, *Interpretare și raționalitate*, Editura Polirom, 2006
- Cosașu, Radu, *Autodenunțuri și precizări*, Hasefer, București, 2001
- Cristea-Enache, Daniel, *Concert de deschidere*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001
- Crișan, Sorin, *Sublimul trădării. Pentru o estetică a creației teatrale*, Ideea Europeană, București, 2011
- Crohmălniceanu, Ov. S., *Pentru realismul socialist*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960
- Deac, Ioan, *Ontologia subiectivității*, Editura Paideia, București, 2003
- Debord, Guy, *Societatea spectacolului. Comentarii la Societatea spectacolului*, traducere și note de Ciprian Mihali și Radu Stoenescu, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 1998
- Delsol, Chantal, Maslowski, Michel, Nowicki, Joana, *Mituri și simboluri politice în Europa Centrală*, Editura Cartier, 2003
- Derrida, Jacques, *Spectrele lui Marx. Starea datoriei, travaliul doliului și noua Internațională*, traducere de Bogdan Ghiu și Mihaela Cosma, Editura Polirom, Iași, 1999
- Derrida, Jacques, *Credință și Cunoaștere. Veacul și lertarea*, Editura Paralela 45, București, 2003
- Diaconescu, Romulus, *Dramaturgi români contemporani*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983

- Diel, Paul, *Divinitatea. Simbolul si semnificația ei*, Editura Institutul European, Iași, 2002
- Dittman, Lorentz, *Stil. Simbol. Structură*, Editura Meridiane, București, 1988
- Dobrescu, Caius, *Modernitatea ultimă*, Editura Univers, București, 1998
- Domenach, Jean-Marie, *Întoarcerea tragicului*, prefață de George Banu, Editura Meridiane, București, 1995
- Drăgan, Iosif Constantin, *Idealuri și destine. Eseu asupra evoluției conștiinței europene*, Editura Cartea Românească, București, 1977
- Drăgănescu, Gilda Eleonora, *Teatrul existențialist european: istoria unui sens*, Ars Longa, 2004
- Dubuisson, Daniel, *Mitologii ale secolului XX*, Editura Polirom, Iași, 2003
- Dumezil, George, *Mit și epopee*, Editura Științifică, București, 1993
- Dumitriu, Anton, *Culturi eleeate și culturi heracleitice*, Editura Cartea Românească, 1987
- Dumitriu, Corneliu, *Arheologia dramelor shakespeareane*, vol. I, *Tragediile*, București, Editura Alfa, 1996
- Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Valori și echivalențe umanistice*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 20
- Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000
- Durand, Gilbert, *Introducere în mitologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004
- Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei*, Editura Nemira, București, 1998
- Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, Editura Nemira, București, 1999
- Drăgan, Iosif Constantin, *Idealuri și sedtine. Eseu asupra evoluției conștiinței europene*, Editura Cartea Românească, București, 1977
- Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Editura Pontica, Constanța, 1996
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980
- Mircea Eliade, *Mitul reintegrării*, Editura Humanitas, București, 2003
- Eliade, Mircea, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, Editura Humanitas, Buucurești, 2004
- Eliade, Mircea, *Arta de a muri*. Antologie, ediția a II-a adăugită, selecție de texte și note de Magda și Petru Ursache, prefață de Petru Ursache, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2006
- Elsom, John, *Mai este Shakespeare contemporanul nostru?*, traducere de Dan Duțescu, Editura Meridiane, București, 1994
- Erdeli, Gheorghe-Lazăr, *Manierismul în literaturile franceză și română* (rezumatul tezei de doctorat, conducător științific prof. univ. dr. Paul Magheru), Universitatea din Oradea, 2007
- Empson, William, *Șapte tipuri de ambiguitate*, Editura Univers, București, 1981
- Ey, Henri, *Conștiința*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983
- Faifer, Florin, *Dramaturgia între clipă și durată*, Editura Junimea, Iași, 1981
- Faivre, Antoine, *Căi de acces la esoterismul occidental*, Editura Nemira, București, 2008
- Fichte, Johann Gottlieb, *Doctrina științei*, Editura Humanitas, București, 1995
- *Fiziologul latin*. Richard de Forunival, *Bestiarul iubirii*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Florian, Radu, *Metamorfoza culturii în secolul al XX-lea*, Editura Cartea Românerască, București, 1988
- Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, 1994

- Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului*, traducere de Antonia Constantinescu, Editura Univers, București, 1977
- Fotache, Oana, *Divanul criticii: discursuri asupra metodei în critica românească postbelică*, Editura Universității din București, 2009
- Fotache, Oana, Băicoianu, Anca, *Teoria literaturii: orientări în teoria și critica literară contemporană*, antologie, Editura Universității din București, 2005
- Frye, Northrop, *Anatomia criticii*, Editura Univers, București, 1972
- Fukuyama, Francis, *Marea Ruptură. Natura umană și refacerea ordinii sociale*, Editura Humanitas, București, 2011
- Gablik, Suzi, *A eșuat modernismul?*, traducere de Viorel Zaciu, Editura Curtea Veche, București, 2008
- Gană, George, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, Editura Minerva, București, 1976
- Gasset, José Ortega y , *Dezumanizarea artei și alte eseuri de estetică* , prefață de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 2000,
- Gauchert, Marcel, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, Editura Nemira, București, 2006
- Găman, Ramona, Mutoiu, Lăcrămioara, *Propedeutica și pragmatica textului dramatic*, Editura Versus, Iași, 2006
- Genette, Gérard, *Palimpsestes*, Collection Poétique, Seuil, 1982
- Genette, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994
- Genette, Gérard, *Opera artei (I). Imanență și transcendență*, Ed. Univers, București, 1999
- Genette, Gérard, *Figuri*, Editura Univers, 1978
- Ghidirmic, Ovidiu, *Hermeneutica literară românească*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1994
- Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, traducere de Daniel Dimitriu, Institutul European, Iași, 1997
- Grigorescu, Dan, *Expresionismul*, Editura Meridiane, București, 1969
- Gorgoi, Lucia, *Fr. Nietzsche și cultura română interbelică*, Casa Cărții de Știință. Cluj, 2000
- Green, André, *Psihanaliza cazurilor-limită*, traducere de Aliza Ardeleanu, Editura Trei, București, 2006
- Grigorescu, Dan, *Istoria unei generații pierdute: expresioniștii*, Editura Eminescu, București, 1980
- Grigorescu, Dan, *Povestea artelor surori. Relațiile dintre literatură și artele vizuale*, Editura Atos, București, 2001
- Grigurcu, Gheorghe, *Critici români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1981
- Grigurcu, Gheorghe, *Poeți români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1979
- Grigurcu, Gheorghe, *Poezie română contemporană*, Editura Revistei *Convorbiri literare*, Iași, 2000
- Grigurcu, Gheorghe, *Amurgul idolilor*, Editura Polirom, Iași, 2007
- Goldiș, Alex, *Critica în tranșee. De la realismul socialist la autonomia esteticului*, Editura Cartea Românească, București, 2011
- Groeben, Norbert, *Psihologia literaturii*, Editura Univers, București, 1978
- Guenon, René, *Criza lumii moderne*, Editura Humanitas, București, 2008
- Hale, Brian Mc, *Ficțiunea postmodernistă*, Editura Polirom, Iași, 2009.
- Hațiegan, Anca, *Cărțile omului dublu. Teatralitate și roman în regimul comunist*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010
- Habermas, Jürgen, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983

- Habermas, Jürgen, *Discursul filosofic al modernității. 12 prelegeri*, studiu introductiv de Andrei Marga, traduceri de Gilbert V. Lepădatu, Ionel Zamfir, Marius Stan, Editura All Educational, București, 2000
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Fenomenologia spiritului*, editura Academiei R.P.R., București, 1965
- Harvey, David, *Condiția modernității. O cercetare asupra originilor schimbării culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002
- Hăulică, Cristina, *Textul ca intertextualitate*, Editura Eminescu, București, 1981
- Hocke, Gustav René, *Manierismul în literatură*, Editura Univers, București, 1977
- Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, Editura Univers, București, 2002
- Ianoși, Ion, *Alegerea lui Iona*, Editura Cartea Românească, București, 1974
- Ianoși, Ion, *Prejudecăți și judecăți*, Editura Hasefer, București, 2002
- Ifrim, Nicoleta, *Identitate culturală și integrare europeană: perspective critice asupra discursului identitar românesc în perioada postdecembristă*, Editura Europlus, Galați, 2011
- Iliescu, A. Paul, *Anatomia răului politic*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005
- Jela, Doina, Strat, Cătălin, Albu, Mihai, *Afacerea Meditația transcendențială*, Editura Humanitas, București, 2004;
- Jung, Carl.Gustav, *În lumea arhetipurilor*, Editura Jurnalul literar, București, 1984
- Jung, Carl Gustav, *Tipuri psihologice*, Editura Humanitas, București, 1997
- Jung, Carl Gustav, *Psihanaliza fenomenelor religioase*, Editura Aropa, București, 1998
- Kayser, Wolfgang, *Opera literară*, traducere de H. R. Radian, cuvânt înainte de Mihai Pop, Editura Univers, București, 1979
- Krauss, Henning, *Literatura între rezistență și colaboraționism*, traducere de Cornelia Ioncioaia, Editura Junimea, Iași, 1992
- Konrad, Lorenz, *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*, Humanitas, București, 2001
- Kumar, Krishan, *Utopianismul*, traducere de Felix-Gabriel Lefter și Dan Pavelescu, introducere de Brândușa Palade, Editura Du Style, București, 1998
- Kundera, Milan, *Cortina: eseu în șapte părți*, traducere de Vlad Russo, București, editura Humanitas, 2008,
- Lefter, Ion Bogdan, *Postmodernism. Din dosarul unei „bătălii” culturale*, Editura Paralela 45, 2002
- Lefter, Ion Bogdan, *Anii '60-'90. Critica literară*, Paralela 45, Pitești, 2002
- Lévinas, Emmanuel, *Moartea și Timpul*, traducere și prefață de Anca Măniuțiu, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 1996
- Liiceanu, *Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii*, Editura Humanitas, București, 1993
- Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, Editura Humanitas, București, 2004
- Lyon, David, *Postmodernitatea*, Editura Du Style, București, 1998
- Lyotard, Jean-François, *Condiția postmodernă*, Editura Ideea Design & Print, Cluj, 2003
- Lovinescu, Monica, *Unde scurte*, III, Posteritatea contemporană, Humanitas, 1994
- Lovinescu, Monica, *Jurnal. 1981-1984*, Editura Humanitas, 2002
- Lovinescu, Monica, *Jurnal esențial*, Editura Humanitas, București, 2010
- Lovinescu, Monica, *La Apa Vavilonului*, Editura Humanitas, București, 2010
- Lukacs, Georg, *Specificul literaturii și al esteticului*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969
- Lungu, Dan, *Construcția identității într-o societate totalitară. O cercetare sociologică asupra scriitorilor*, Editura Junimea, Iași, 2003

- Manea, Norman, *Despre clovni: dictatorul și artistul*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj, 2002
- Manolescu, Anca, Pleșu, Andrei, Patapievici Horia-Roman, *Sensuri metafizice ale crucii*, seria Boltzmann a Colegiului "Noua Europă", vol. I, Editura Humanitas, București, 2007
- Manolescu, Nicolae, *Dreptul la normalitate: discursul politic și realitatea*, Editura Litera, București, 1991, Manolescu, Nicolaem *Literatura română postbelică*, vol. I-II, Editura Aula, Brașov, 2002
- Marcea, Pompiliu, *Varietăți literare*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982
- Marcus, Solomon, *Timpul*, Editura Albatros, București, 1985
- Marcuse, Herbert, *Scrieri filozofice*, studii introductiv, selecție de N. Tertuliam, traducere de Ion Herdam, Sorin Vieru, Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Politică, București, 1977
- Marga, Andrei, *Filosofia unificării europene*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1995,
- Marino, Asrian, *Introducere în critica literară*, Editura Tineretului, București, 1968
- Marino, Adrian, *Modern, modernism, modernitate*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969
- Marino, Adrian (în dialog cu Sorin Antohi), *Al treilea discurs. Cultură, ideologie și politică în România*, Editura Polirom, Iași, 2001
- Martin, Mircea, *G. Călinescu și „complexele” literaturii române*, ediția a II-a, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
- Mauron, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Măciucă, Constantin, *Viziuni și forme teatrale*, Editura Meridiane, București, 1983
- Mănuică, Dan, *Literatură și ideologie*, Editura Timpul, Iași, 2005
- Merișanu, Nicolae, Taloș, Dan, *Antologia rușinii după Virgil Ierunca*, Editura Humanitas, București, 2009
- Dumitru Micu, *Scurtă istorie a literaturii române*, vol. IV. *Perioada contemporană, Dramaturgia. Critica*. Editura Iriana, București, 1997
- Micu, Dumitru, *Literatura română în secolul al XX-lea*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000
- Mihăescu, Florin, *Shakespeare și teatrul inițiativ*, Editura Rosmarin, București, 1998
- Mihăilescu, Dan C. , *Dramaturgia lui Lucian Blaga*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984
- Mihăilescu, Dan C., *Scriitorinul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Mihăilescu, Dan C. , *Literatura română în postceaușism. Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Editura Polirom, Iași, 2004
- Mihăilescu, Florin, *De la proletcultism la postmodernism (o retrospectivă a ideologiei literare postbelice)*, Editura Pontica, Constanța, 2002
- Mihăilescu, Florin, *Critica sau judecata fără sfârșit*, Editura Fundației Culturale Libra, București, 2008
- Milea, Doinița, *Spațiu cultural și forme literare în secolul al XX-lea. Reconfigurări*, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 2005
- Milosz, Czeslaw, *Gândirea captivă. Eseu despre logocrațiile populare*, traducere de Constantin Geambașu, postfață de Wlodzimierz Bolecki, Editura Humanitas, București, 1999
- Mincu, Marin, *Textualism și autenticitate*, Editura Pontica, Constanța, 1993
- Mincu, Marin, *Poeticitatea română postbelică*, Editura Pontica, 2000, Constanța
- Mincu, Marin (coord.), *Canon și canonizare*, Editura Pontica, Constanța, 2003
- Mocanu, Marin Radu, *Scriitorii și puterea. Documente*, Editura Aura Christi & Andrei Potlog: Ideea Europeană, București, 2006

- Mocanu, Marin Radu, *Literatura română și cenzura comunistă (1960-1971)*, Editura Albatros, București 2003, p. XXI
- Mungiu, Alina, *Românii după '89. Istoria unei neînțelegeri*, Editura Humanitas, București, 1995
- Munteanu, Romul, *Farsa tragică*, Editura Univers, București, 1989
- Munteanu, Romul, *Metamorfozele criticii europene moderne*, Editura Univers, București, 1975
- Mușat, Carmen, *Strategiile subversiunii. Descriere și narațiune în proza postmodernă românească*, postfață de Mircea Martin, Editura Paralela 45, Pitești., 2002
- Muthu, Mircea, *Literatura română și spiritul sud-est european*, Editura Minerva, București, 1976
- Naisbitt, John, *Megatendențe. Zece noi direcții care ne transformă viața*, Editura Politică, București, 1989
- Neamțu, Mihail, *Zeitgeist: tipare culturale și conflicte ideologice*, Editura Curtea Veche, București, 2010
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, vol I-II (Poezia. Proza), Editura Fundației Pro, București, 2006
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, 2008
- Nemoianu, Virgil, *O teorie a secundarului. Literatură, progres și reacțiune*, Editura Univers, București, 1997
- Nemoianu, Virgil, *România și liberalismele ei. Atracții și împotriviri*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000
- Nietzsche, Friedrich, *Nașterea filosofiei în epoca tragediei grecești*, Editura Dacia, Cluj, 1998
- Nietzsche, Friedrich, *Cazul Wagner. O problemă de muzicanți*, Editura Humanitas, 2004
- Nietzsche, Friedrich, *Amurgul idoliilor*, Editura Humanitas, București, 2007
- Nițescu, M., *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii, O carte cu domiciliul forțat (1979-1995)*, ediție îngrijită de M. Ciurdariu, Editura Humanitas, București, 1995.
- Noica, Constantin, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, Editura Humanitas, București, 2008
- Novicov, M., *Realism. Realism critic. Realism socialist*, Editura pentru Literatură, București, 1961
- Olaru, Alexandru, *Shakespeare și psihiatria dramatică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976
- Olteanu, Antoaneta, *Homo balcanicus. Trăsături ale mentalității balcanice*, Editura Paideia, București, 2004
- Onojescu, Monica, Pamfil, Alina, *Canonul literar școlar*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2009
- Oprea, Marius(coordonator), Videnie, Nicolae, Cîrstocea, Ioana, Năstase, Andreea, Olaru, Stejărel, *Securității partidului. Serviciul de Cadre al P.C.R. ca poliție politică*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Oprea, Marius, în *Banalitatea răului, o istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Iași, 2002
- Otto, Rudolf, *Dublul. Don Juan*, traducere de Maria Vicol, prefață de Petru Ursache, Editura Institutul European, Iași, 1997
- Otto, Rudolf, *Sacrul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002
- Otto, Rudolf, *Despre numinos*, Editura Humanitas, București, 2006
- Pareyson, Luigi, *Ontologia libertății. Răul și suferința*, Editura Pontica, Constanța, 2005

- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I-II, ediția a II-a, Editura Semne, 2009
- Pârvulescu, Ioana, *Prejudecăți literare*, Editura Univers, București, 1999
- Pelin, Mihai, *Operațiunile „Melița” și „Eterul”*, Editura Compania, 2007
- *** *Pentru o teorie a textului. Antologie Tel-Quel*, Editura Univers, București, 1980
- Petcu, Marian, *Puterea și cultura. O Istorie a cenzurii*, Editura Polirom, 1999
- Petrescu, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
- Popescu, Oana Cătălina, *Marin Sorescu, vinovat fără voie*, Princeps Edit, Iași, 2003
- Popper, K. R., *Societatea deschisă și dușmanii ei*, vol. 2, *Epoca marilor profesii: Hegel și Marx*, ediția a II-a revizuită, traducere de D. Stoianovici, Editura Humanitas, București, 2005
- Rank, Otto, *Mitul nașterii eroului. O interpretare psihologică a mitologiei*, Editura Herald, București, 2000
- Rădulescu, Mihai, *Shakespeare – un psiholog modern*, București, Editura Albatros, 1979.
- Revel, Jean François, *Marea paradă. Eseu despre supraviețuirea utopiei socialiste*, Editura Humanitas, București, 2000
- Rusu, Liviu, *Eseu despre creația artistică*, traducere de Cristina Rusu, studiu introductiv de Marian Papahagi, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
- Rusu, M.N., *Utopica*, Editura pentru Literatură, București, 1969
- Russ, Jacqueline, *Aventura gândirii europene. O istorie a ideilor occidentale*, traducere de Gabriel Mardare și Maria-Mariana Mardare, prefață de G. Master X, Institutul European, 2002
- Rotilă, Viorel, *Tragicul în filosofia existențialistă franceză*, Editura Lumen, Iași, 2009
- Sasu, Aurel, Vartic, Mariana, *Dramaturgia românească în interviuri*, antologie și comentarii, vol.V(S-Z), Editura Minerva, București, 1996
- Sălcudeanu, Nicoleta, *Asupra criticei de azi*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011
- Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, Editura Cartea Românească, 2005
- Servier, Jean, *Istoria utopiei*, traducere de Elena și Octavian Gabor, Editura meridiene, București, 2000
- Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă*, Editura Cartea Românească, București, 1981
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, București, 1978
- Simion, Eugen, *Fragmente critice. I. Scriitura taciturnă și scriitura publică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1997
- Simion, Eugen, *Fragmente critice, II. Demonul teoriei a obosit*, Editura „Scrisul Românesc, Craiova, 1998
- Simion, Eugen, *Fragmente critice, III (Mit. Mitizare. Mistificare)*, Editura Fundația Scrisul Românesc și Editura Univers Enciclopedic, București, 1999
- Simion, Eugen, *În ariergarda avangardei (convorbiri cu Andrei Grigor)*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004
- Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, vol III, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008
- Simion, Eugen, *Fragmente critice, VI (Ne revizuim, ne revizuim...)*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2009
- Simuț, Ion, *Revizuirii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995.
- Simuț, Ion, *Arena actualității, Biblioteca Revistei Familia*, Oradea, 2007
- Simuț, Ion, *Europenitatea romanului românesc contemporan*, Editura Universității din Oradea, 2008
- Sloterdijk, Peter, *Critica rațiunii cinice*, vol I, Editura Polirom, Iași, 2000

- Solier, René (de), *Arta și imaginarul*, Editura Meridiane, București, 1978
- Sorescu, George, *Marin Sorescu în scrisori de familie. Altar cu parabole edite și inedite*, cuvânt introductiv note și comentarii de George Sorescu, ediție revăzută și adăugită, Autograf MJM, Craiova, 2008,
- Sorescu, Sorina, *Metacritice. Critica de tranziție*, Aius Printed, Craiova, 2008
- Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului*, vol. I-II, traducere de Ioan Lascu, Editura Beladi, 1996
- Spermezan, Grigore, *Introducere în gândirea unor mari filosofi*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2006
- Spiridon, Monica, *Melancolia descendenței*, Editura Polirom, Iași, 2000
- Spiridon, Monica, Lefter, Ion Bogdan, Crăciun, Gheorghe, *Experimentul literar românesc postbelic*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
- Spiridon, Vasile, *Perna cu ace*, I (Din vremea „obsedantului deceniu“), Editura Timpul, Iași, 2004
- SRI, *Cartea Albă a Securității. Istorii literare și artistice 1969-1989*, Editura Presa Românească, București, 1996
- Steiner, George, *Moartea tragediei*, Editura Humanitas, București, 2008
- Tănase, Al., *Umanismul și condiția umană în civilizația contemporană*, Editura Politică, București, 1985
- Tismăneanu, Vladimir, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în secolul 20*, Editura Athena, București, 1995
- Tismăneanu, Vladimir, *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*, traducere de Laura Lipovan, Editura Polirom, Iași, 1997
- Tismăneanu, Vladimir, *Arheologia terorii*, Editura Allfa, București, 1998
- Tismăneanu, Vladimir, *Despre comunism. Destinul unei religii politice*, Editura Humanitas, București, 2011
- Titel, Sorin, *În căutarea lui Cehov și alte eseuri*, Editura Cartea Românească, București, 1984
- Todorov, Tzvetan, *Teorii ale simbolului*, Editura Univers, București, 1983
- Todorov, Tzvetan, *Abuzurile memoriei*, traducere de Doina Lică, Editura Amacord, Timișoara, 1999
- Todorova, Maria, *Balcanii și balcanismul*, traducere de Mihaela Constantinescu și Sofia Oprescu, Editura Humanitas, București, 2000
- Toffler, Alvin, *Șocul viitorului*, Editura Politică, București, 1973
- Toffler, Alvin, *Al treilea val*, Editura Politică, București, 1983
- Tomiță, Alexandra, *O istorie „glorioasă: dosarul protocronismului românesc*, Editura Cartea Românească, 2007
- Troc, Gabriel, *Postmodernismul în antropologia culturală*, Editura Polirom, Iași, 2006
- Tupan, Maria-Ana și Cilea, Marin, *Teoria și practica literaturii la început de mileniu. Eseu de epistemologie literară*, Editura Aura Christi & Andrei Potlog, Contemporanul, București, 2010
- Țepeneag, Dumitru, *Reîntoarcerea fiului la sânul mamei rătăcite*, Institutul European Iași, 1993
- Uscătescu, George, *Proces umanismului*, traducere de Alexandru Ciolan, cuvânt înainte de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, postfață de Alexandru Tănase, Editura Politică, București, 1987
- Uscătescu, George, *Ontologia culturii*, traducere de Sarmiza Leahu, prefață de Dumitru Matei, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
- Vasile, Cristian, *Literatura și artele în România comunistă (1948 -1953)*, prefață de Vladimir Tismăneanu, Editura Humanitas, București, 2010
- Vasiliu, Florin, *Universul paradoxurilor*, Editura Eficient, Buucurești, 1999
- Vartic, Ion, *Ibsen și teatrul invizibil*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995

- Vartic, Ion , *Modelul și oglinda*, Editura Cartea Românească, București, 1982
- Vattimo, Gianni, *Sfârșitul modernității. Nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, Editura Pontica, Constanța, 1993
- Vattimo, Gianni, *Dincolo de subiect. Nietzsche, Heidegger și hermeneutica*, traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, 1994
- Vattimo, Gianni, *Societatea transparentă*, Editura Pontica, Constanța, 1999
- Gianni Vattimo, *Subiectul și masca. Nietzsche și problema eliberării*, traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 2001
- Vattimo, Gianni, *Dincolo de interpretare*, Editura Pontica, 2003
- Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 1994
- Vitner, Ion, *Albert Camus sau tragicul exilului*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968
- Vrânceanu, Alexandra, *Modele literare în narațiunea vizuală. Cum citim o peveste în imagini?*, Editura Cavallioti, București, 2002
- Vrânceanu, Alexandra, *Interferențe, hibridări, tehnici mixte*, București, Editura Universității din București, 2007
- Wittgenstein, Ludwig, *Despre certitudine*, Editura Humanitas, București, 2005
- Wünnenburger, Jean-Jacques, *Utopia sau criza imaginarului*, traducere de Tudor Ionescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Zamfirescu, Dan, *Istorie și cultură (1955-2003)*, volumul II (*Ctitorii României moderne. Prezențe în contemporaneitate*), Editura Roza Vânturilor, București, 2003
- Zamfirescu, Dan, *Locul și rolul culturii române în Europa și în lume*, Editura Roza Vânturilor, București, 2006
- Zamfirescu, Ion, *Panorama dramaturgiei universale*, Editura Enciclopedică Română, București, 1973